

50500

9 (194)

верасень

Выдаецца са студзеня 1993 г.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 1221 ад 14 студзеня 2013 г.

Выходзіць 12 разоў у год (з ліпеня 2003 г.)

НАВУКОВА-ГІСТАРЫЧНЫ, НАВУКОВА-МЕТАДЫЧНЫ ЧАСОПІС

Заснавальнікі:

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва «Пачатковая школа», дзяржаўная навуковая ўстанова «Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі», Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Рэдакцыйная калегія:

Галоўны рэдактар Максім Навумавіч Гальпяровіч Канстанцін Бандарэнка, Сымон Барыс, Пётр Брыгадзін, Рыгор Васілевіч, Вячаслаў Даніловіч, Валерый Жук, Мікалай Забаўскі, Віктар Іўчанкаў, Аляксандр Каваленя, Міхаіл Касцюк, Уладзімір Ключа, Венямін Космач, Уладзімір Кошалеў, Васіль Кушнер, Надзея Кушнер, Уладзімір Ладысеў, Рыгор Лазько, Аляксандр Лакотка, Аляксей Літвін, Анатоль Люты, Вольга Ляўко, Ігар Марзалюк, Наталля Матусевіч, Аляксандр Радзькоў, Аркадзь Русецкі, Аляксандр Смолік, Сяргей Ходзін, Мечыслаў Часноўскі, Алег Яноўскі, Эдмунд Ярмусік.

Рэдакцыйная рада:

Уладзімір Адамушка, Юрый Бохан (старшыня рады), Марыя Бяспалая, Аляксандр Вабішчэвіч, Ала Галубовіч, Надзея Ганушчанка, Уладзімір Гілеп, Аляксандр Груша, Аляксандр Гужалоўскі, Таісія Доўнар, Дзяніс Дук, Ларыса Жэрка, Аляксандр Каханоўскі, Марына Краснова, Аляксандр Кушнярэвіч, Вячаслаў Лазіцкі, Святлана Марозава, Леанід Мартынаў, Сяргей Новікаў, Алег Слука, Валерый Талкачоў, Людміла Трыгорлава, Уладзімір Тугай, Віктар Фядосік, Неаніла Цыганок, Анатоль Шаркоў.

Рэдакцыя:

Намеснік галоўнага рэдактара — Наталля Матусевіч, рэдактар аддзела — Надзея Кушнер, мастацкае афармленне — Уладзімір Малахаў, вёрстка — Надзея Пяткоўская, карэктурка — Людміла Шчэрба.

ЗМЕСТ

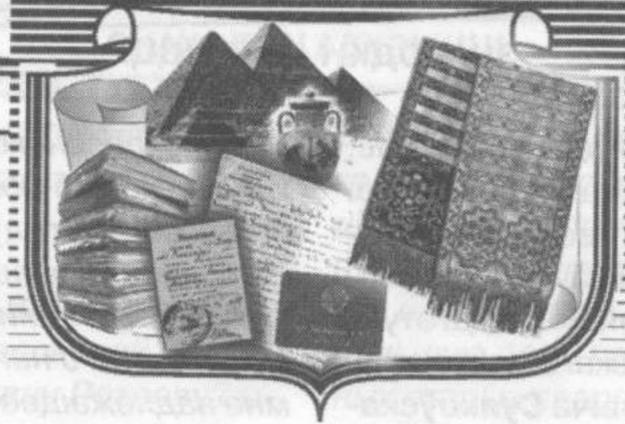
ГІСТОРЫЯ КУЛЬТУРЫ

Аляксандр Гужалоўскі	Летапісец беларускага краязнаўства (да 90-годдзя часопіса «Наш край»)	5
Сцяпан Захаркевіч	Этнаграфічнае вывучэнне Беларусі на старонках часопіса «Наш край»	16

ЗНАХОДКІ І АДКРЫЦЦІ

Галіна Флікоп-Світа	Іканапісец Стэфан Пятровіч Сулкоўскі — невядомае імя ў гісторыі беларускага мастацтва XIX стагоддзя	23
---------------------	---	----

Галіна ФЛІКОП-СВІТА

Іканапісец Стэфан Пятровіч Сулкоўскі — невядомае імя ў гісторыі беларускага мастацтва XIX стагоддзя

У гісторыі Беларусі на працягу стагоддзяў было шмат славутых імёнаў людзей, якія зрабілі ўнёсак у пэўнай сферы дзейнасці. На жаль, некаторыя з іх былі забытыя. Вяртанне іх у грамадскую памяць — справа, якая вымагае доўгіх і карпатлівых пошукаў. Вынікі аднаго з падобных даследаванняў прадстаўленыя ў артыкуле.

Пачынаючы размову пра беларускіх іканапісцаў XIX ст., неабходна адразу адзначыць, што гэты перыяд гісторыі айчыннага сакральнага мастацтва з'яўляецца найменш даследаваным. І калі іканапіс папярэдніх стагоддзяў знайшоў асвятленне ў працах М.Шчакаціхіна, Н.Высоцкай, Э.Вецер, І.Быцевай, Ю.Хадыкі, Ю.Піскуна, А.Ярашэвіча, В.Бажэнавай¹ і іншых даследчыкаў, то да рэлігійнага жывапісу XIX ст. амаль ніхто з навукоўцаў не звяртаўся. Патлумачыць гэта можна, напэўна, асаблівасцямі развіцця царкоўнага мастацтва ў азначаны час. Складаныя грамадска-палітычныя і культурна-рэлігійныя працэсы, якія тады адбываліся, значна паўплывалі на функцыянаванне рэлігійнага жывапісу і прывялі да размывання беларускай школы іканапісу. Менавіта знікненне "нацыянальных" рысаў у гэтым відзе мастацтва ў XIX ст. у значнай ступені і абумовіла адсутнасць цікавасці да яго з боку даследчыкаў². У выніку, да сённяшняга дня фактычна невядомыя імёны майстроў, якія працавалі ў гэты перыяд.

Дзеля справядлівасці адзначым, што тое ж самае тычыцца і больш ранніх эпох. Праўда, працы Ю.Піскуна праліваюць святло на дзейнасць Васіля Маркіянавіча і Стэфана Катлярэўскага³, творчасць якіх звязана са Слуцкам. Імёны некаторых майстроў XVIII ст. фігуруюць у артыкулах А.Ярашэвіча. Так, даследчык звяртаецца да вывучэння мастацкай спадчыны Тамаша Міхальскага, які працаваў на Палессі і Валыні, а яго творы захоўваюцца ў музеях Беларусі і Украіны⁴. Грунтоўны слоўнік, куды ўвайшлі імёны майстроў, якія працавалі на Беларусі ў XVII—XVIII стст., склала Н.Высоцкая⁵. Безумоўна, пра большасць тагачасных жывапісцаў звесткі прадстаўлены вельмі сціплыя, што тлумачыцца адсутнасцю крыніц. Аднак значным само па сабе з'яўляецца ўвядзенне ў навуковы зварот імёнаў гэтых людзей, а ўжо ўзнаўленне іх біяграфічных звестак з'яўляецца задачай для далейшых навуковых даследаванняў.

На жаль, беларускі іканапіс XIX ст. не можа пахваліцца нават такой ступенню вывучанасці. І гэта

ФЛІКОП-СВІТА Галіна Аляксандраўна.

Навуковы супрацоўнік Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, кандыдат мастацтвазнаўства. Нарадзілася ў 1984 г. у горадзе Ліда Гродзенскай вобласці. У 2007 г. скончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў па спецыяльнасці "мастак народных рамёстваў". З 2007 па 2009 гг. працавала дырэктарам Лылойцінскага цэнтральнага дома культуры Смаргонскага раёна. У 2010 г. скончыла магістратуру Інстытута падрыхтоўкі навуковых кадраў НАН Беларусі, у 2013 г. — аспірантуру Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. У 2014 г. абараніла кандыдацкую дысертацыю на тэму "Мастацкія і іканаграфічныя асаблівасці іканапісу грэка-каталіцкіх храмаў Беларусі XVII — першай паловы XIX ст.". Даследуе іканапіс Беларусі, аўтар больш за 50 навуковых публікацый.

прытым што названая эпоха не такая далёкая ад нас. Значыць, гіпатэтычна магло захавацца значна больш крыніц, з якіх можна даведацца пра творчасць тагачасных майстроў. Дадзены артыкул і будзе прысвечаны аднаму з жывапісцаў XIX ст., імя якога дагэтуль не было вядома гісторыкам беларускага мастацтва.

Гаворка ідзе пра **Стэфана Пятровіча Сулкоўскага**. Упершыню гэтае імя сустрэлася нам у гістарычнай крыніцы за 1846 г. "Дело о выдаче живописцу С.П.Сулковскому свидетельства о выполнении им работ по контрактам в церквах епархии", якая захоўваецца ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі ў фондзе Мінскай духоўнай праваслаўнай кансісторыі⁶. Названы дакумент складаецца ўсяго з шасці аркушаў, аднак інфармацыя, якая ў ім зафіксаваная, надзвычай цікавая і каштоўная.

Распачынае справу зварот С.Сулкоўскага ў Мінскую кансісторыю з просьбай выдаць пасведчанне, якое пацвярджае яго прафесійную кампетэнтнасць і надзейнасць. З гэтага ліста мы атрымалі шэраг цікавых звестак. Па-першае, там пазначана поўнае імя майстра (што ў тагачасных крыніцах бывае нячаста) з яго статусам: "Живописец дворянин Петрова сын Стефан Сулковской"⁷. Па-другое, у дакуменце пералічаныя жывапісныя працы майстра, якія даюць уяўленне пра яго дзейнасць за перыяд з 1832 па 1846 гг. Прывядзем тэкст гэтага ліста цалкам:

"Его высокопреосвященству, Высокопреосвященнейшему Антонию Архиепископу Минскому и Бобруйскому и Кавалеру

Живописца Дворянина Петрова сына Стефана Сулковского покорнейшее прошение

Не предвидя в настоящее время занятия по написанию иконостасов в вверенной Вашему Высокопреосвященству Епархии, после долговременных моих занятий в этом предмете, я намерен по многим приглашениям отправиться в Волынскую Епархию, для того желаю иметь удостоверение от Минского Епархиального начальства в том, что я сверх частных моих занятий по искусству живописи занимался с успехом написанием иконостасов по казённым и частным подрядам в ниже следующих церквах, по контрактам, заключённым в Минской духовной консистории: 1. в Вилейской Николаевской 1835 г. марта 29; 2. Радилвицкой Воскресенской, 3. Данилеговицкой Богородичной и 4. Оздамицкой Троицкой 1838 г. августа 2, 5. Мухомедовской Крестовоздвиженской, 6. Василевицкой Николаевской и 7. Залужской Георгиевской 1840 года августа 31 и 8. Мирской Троицкой 1844 года октября 25 дня; по частным контрактам: 9. Глушкевицкой Троицкой 1 Июня 1832 года, 10. Туровской Ильинской 2 октября того же года, 11. Любанской Николаевской 1836 года апреля 28, 12. Симолицкой Троицкой, 13. Ляховской Богородичной, 14. Ольгомльской Воскресенской, 15. Ситницкой Троицкой 23 февраля 1837 года, 16. Рычевской Михайловской 22 августа того же года, 17. Вересницкой Крестовоздвиженской 10 октября 1838 года, 18. Тонезской Николаевской 23 июня 1840 года, 19. Буноц-

кой Воскресенской того же года, 20. Рубельской Михайловской 15 июня 1842 года и 21. в местечке Городне в сём 1846 году. Посему покорнейше прошу Ваше Высокопреосвященство повелеть Минской Духовной Консистории на основании имеющихся в делах документов о написании мною иконостасов выдать мне надлежащее свидетельство. При чём прилагаю о прописании иконостасов подлинные контракты и свидетельства числом семнадцать штук, которые по миновании надобности прошу возвратить.

*Живописец Дворянин Стефан Сулковский
Июля 5 дня 1846 года"⁸.*

Пры прачытанні гэтага ліста адразу звяртае на сябе ўвагу пералік храмаў, іканастасныя абразы для якіх былі напісаныя названым майстрам. Такая плённая праца на жывапіснай ніве ў сярэдзіне XIX ст. дазваляе выказаць думку, што Стэфан Сулкоўскі быў адным з вельмі запатрабаваных жывапісцаў свайго часу. Гэта, у сваю чаргу, у пэўнай ступені сведчыць пра яго майстэрства. Менавіта названыя акалічнасці і прыцягнулі нашу ўвагу да гэтай цікавай постаці.

Адразу адзначым, што імя Сулкоўскага — не адзінае, якое ўдалося выявіць у гістарычных крыніцах XIX ст. На дадзены момант намі адшуканыя ўжо больш за дзясятка невядомых беларускаму мастацтвазнаўству прозвішчаў іканастасцаў, якія працавалі ў разглядаемы перыяд*. Аднак на іх фоне Стэфан Сулкоўскі істотна вылучаецца колькасцю выкананых заказаў. Магчыма, і сярод астатніх жывапісцаў былі такія ж рупліўцы, аднак звесткі пра гэта выявіць пакуль не ўдалося.

Наступнай пасля заявы С.Сулкоўскага ў справе падшыта даведка з Мінскай кансісторыі, у якой пацвярджаецца, што С.Сулкоўскі сапраўды напісаў "по казённым подрядам" іканастасы для шасці храмаў, і пералічваюцца назвы гэтых храмаў з пазначэннем іх месцазнаходжання⁹. (У тым спісе, які прадставіў мастак у сваім лісце, яны фігуруюць пад нумарамі 1—6). Далей у даведцы адзначаецца, што таксама ён напісаў па кантракце з прычтам іканастас для мірскай царквы і што ўжо заключаны кантракт ад 21 снежня 1845 г. на напісанне іканастаса для парыцкай царквы¹⁰. Заўважым, што ў пераліку, прадстаўленым С.Сулкоўскім, іканастас для храма ў Парычах не згадваецца. Верагодна, на той момант ён яшчэ не быў скончаны. Аднак, улічваючы добранадзейнасць і сумленнасць майстра, пра што сведчаць шматлікія заказы, можна сцвярджаць, што і гэты іканастас ён завяршыў. Такім чынам, іканастас парыцкай царквы — 22-гі вядомы нам аб'ект, выкананы С.Сулкоўскім.

Далей у даведцы адзначаецца, што майстар пісаў іканастасы і для многіх цэркваў Мінскай епархіі, і гэта бачна з кантрактаў. На падставе ўсяго адзначанага епархіяльнае начальства прыняло рашэнне

* У далейшым намі плануецца падрыхтаваць матэрыял пра кожнага з гэтых аўтараў або абагульняючае даследаванне пра іх усіх з мэтай увядзення ў навуковы зварот невядомых дагэтуль імёнаў.

выдаць запрошваемае пасведчанне. Тэкст яго змешчаны ў названай архіўнай справе на аркушы 6. Прывядзем яго цалкам:

"Свидетельство.

По указу его Императорского Величества дано сие из Минской Духовной Православной Консistorии живописцу Дворянину Степану Петрову сыну Сулковскому в следствие прошения его Сулковского и на основании определения консистории, утверждённого его Высокопреосвященством Высокопреосвященнейшим Антонием Архиепископом Минским и Бобруйским и разных орденов кавалером в том, что он Г. (господин. — Г.Ф.) Сулковский, как видно из дела консистории и заключённых сним контрактов, написал с 1832 года по настоящий 1846 год иконостасы в семи церквах по Минской епархии по казённым подрядам исправно и с одобрением и сверх того занимался написанием иконостасов во многих церквах (по частным подрядам) по контрактам, заключённым с причтами церковей и с владельцами, как видно из представленных им по прошению контрактов и свидетельств об исправном окончании оных. В удостоверение чего и дано сие свидетельство ему Г. Сулковскому за надлежащим подписом и приложением казённой печати. 1846 года июля 27 дня. г. Минск"¹¹.

Далейшая праца з архіўнымі крыніцамі дазволіла адшукаць адзін са згаданых кантрактаў. Гаворка ідзе пра дамову паміж С. Сулкоўскім і прадстаўнікамі мірскай Троіцкай царквы (святаром, старастам і інш.). Гэты дакумент дае ўяўленне пра склад абразоў іканастанаса і саму яго канструкцыю. Паколькі дадзеная крыніца ніколі не публікавалася, а звесткі з яе маюць навуковую каштоўнасць, прывядзем яе цалкам:

"Контракт

1845 года июля 24 дня между Вице-Благочинным Священником Мирской Троицкой церкви Лукою Кудржицким, старостою Вендиктом Ерчиковским, а вообще с почтеннейшими прихожанами той же церкви состоялось условие с живописцем дворянином Стефаном Сулковским на следующих пунктах.

1. Живописец Г. Сулковский обязывается находящийся в нас старый резанный фацият, разобрав, вычистить от старой позолотки и размалёвки и после со своим столяром сложить и где нужно поклеить и утвердить на месте прочно так, чтобы можно было, где будет следовать, золотить и вновь размалевать: а именно, находящиеся в наместном ряду шесть резанных столбов, вызолотить вновь под гульфарбу золотом с выжгольтом и где следует серебром, карнизы в иконостас расписать английскою желчью и весь фацият покрасить голубою краскою, над оным иконостасом с одной и с другой стороны написать по шесть Апостолов на холсте в двух штуках шириною Заршина и 3 вершка и вышиною 1 аршин 11 вершков. На Царских вратах написать вновь четырёх Евангелистов, а над оными написать в приготовленном киоте Распятие Спасителя, а самый киот с двумя резанны-

ми столбами и резьбою вызолотить золотом с вижгольтом и где следует покрасить краскою голубого цвета, за престолом на Жертвеннике написать икону Тайной Вечери шириною в один аршин 10 вершков и вышиною в один аршин 4 вершка, вызолотить большую раму при иконе Святой Троицы, на северных старых дверях написать Архидиакона Стефана, а на южных также Архидиакона Лаврентия, и ко всем новым иконам поделать рамы из данного прихожанами ему Г. Сулковскому дерева и оные позолотить золотом с вижгольтом; выше прописанную всю работу кончить и утвердить как следует к 1му генвару будущего 1846 года.

2е. За всю выше прописанную работу по общему договору, учинённому между мною, причтом и прихожанами прописанной церкви двести десять рублей серебром он Г. Сулковский от нас получит.

3е. Означенный живописец обязывается писать иконы искусно в надлежащем виде по правилам Православной церкви лучшими красками.

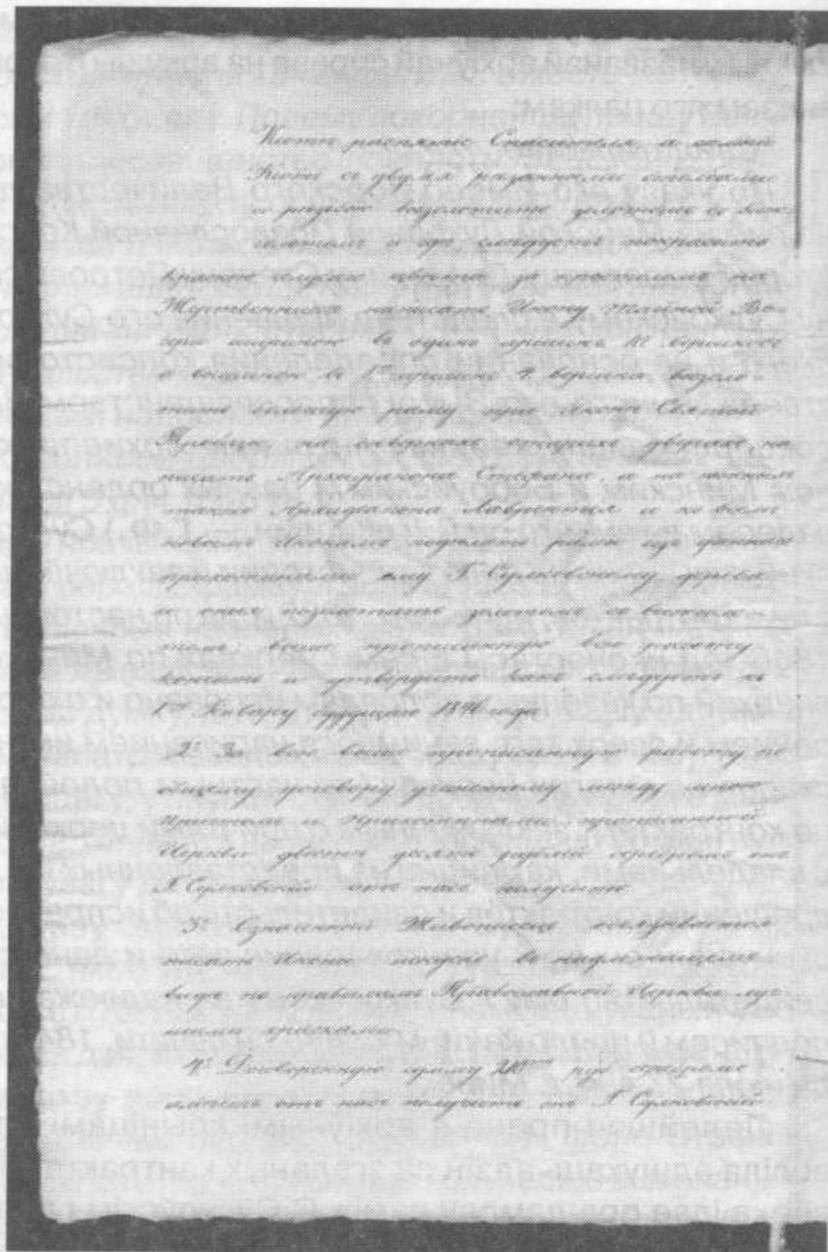
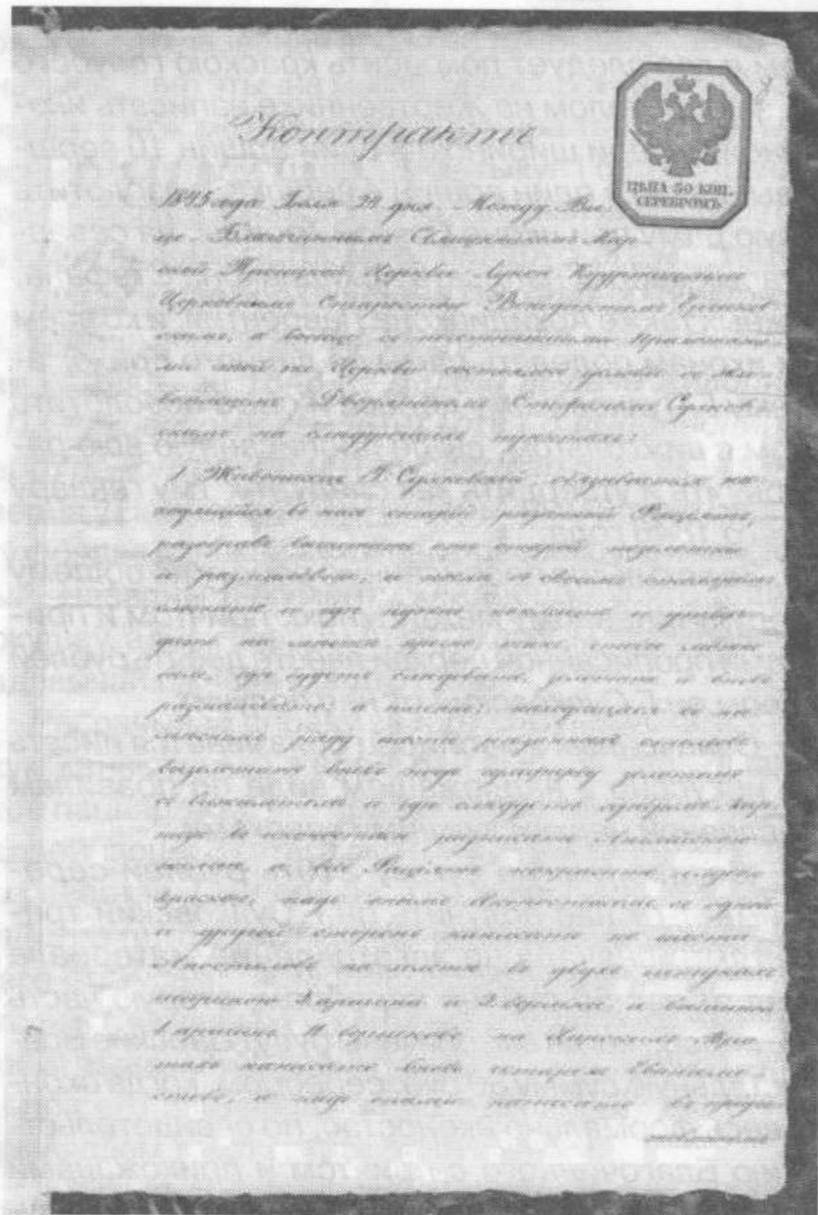
4е. Договоренную сумму 210ть рублей серебром имеет от нас получить он Г. Сулковский тремя частями: сначала на заготовление материала получил от нас 50 рублей серебром, вторую часть 80 руб. сереб., когда вызолочены будут Царские Врата, а остальную сумму 80 руб. серебром, когда окончится весь формально иконостас, по освидетельствованию Благочинного с причтом и прихожанами имеет он Г. Сулковский получить. Сверх сего обязуемся мы, прихожане, дать ему Г. Сулковскому выгодную квартиру для написания икон и прочей работы до окончания иконостанаса.

5е. Когда иконы будут написаны неправильно и не все и позолотка ичинена не так, как сказано в контракте, или другой какой окажется недостаток, то он Г. Сулковский, должен беспрекословно всё исправить собственным коштом. Если же причт с старостою и прихожанами не выполнит договоренной цены и в означенное время, то подвергают себя законному суждению.

6е. Что же сей контракт с обеих сторон должен быть свят и ненарушим, в том собственноручным подписом утверждаем"¹².

Іканастанас, які цяпер знаходзіцца ў мірскай Троіцкай царкве, мяркуючы па яго канструкцыі, колькасці абразоў і іх сюжэтах, да іканапіснай спадчыны С. Сулкоўскага не належыць. Выявіць іншыя творы яго пэндзля таксама не ўдалося.

Тым не менш ускосныя сведчанні пра высокі мастацкі ўзровень працаў жывапісца можна атрымаць з іншых гістарычных дакументаў, у прыватнасці крыніцы, якая захоўваецца ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі — "1834 года октября 5 дня Объявление Иконописного художника Мирановича на написание иконостанаса в г. Вилейке и Мозыре и об отказе ему в этом"¹³. Распачынае справу зварот у Мінскую духоўную праваслаўную кансісторыю жывапісца І. Мірановіча за 1834 г. Згадак пра С. Сулкоўскага ў названым дакуменце няма, аднак ідзе гаворка пра іка-

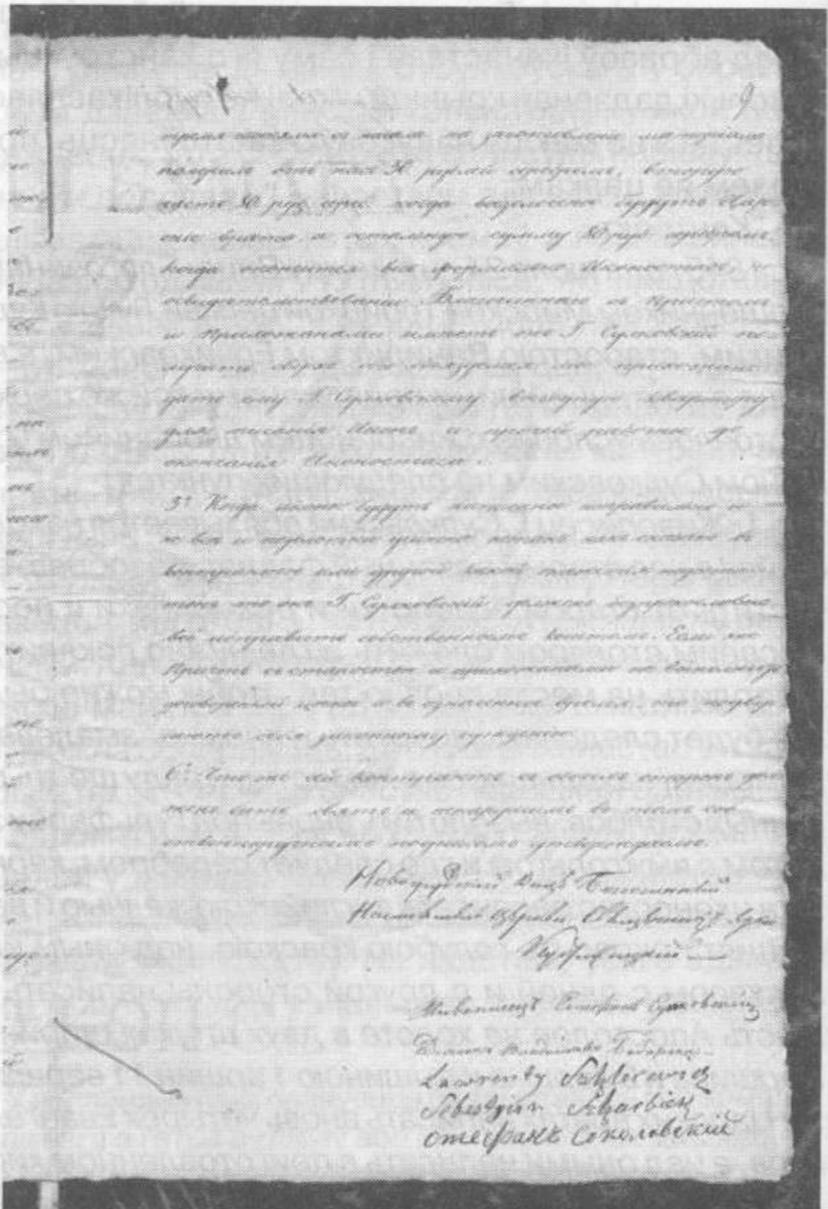

Кантракт паміж прадстаўнікамі мірской Троіцкай царквы і С.Сулкоўскім на напісанне абразоў для іканастаса ад 24 ліпеня 1845 г.

настас для вілейскай царквы. З прыведзенага вышэй спіса кантрактаў С.Сулкоўскага вынікае, што ён напісаў абразы для гэтага храма ў 1835 г.

Раней жа, 5 кастрычніка 1834 г., мастак Іван Нікіфаравіч Мірановіч, жыхар Мінска, даведаўшыся пра завяршэнне будаўніцтва новых цэркваў у некаторых павятовых гарадах Мінскай губерні, даслаў у кансісторыю аб'яву наступнага зместу: "По вновь изданному и высочайше утверждённому плану и фасаду выстроены в разных уездных городах новые Греко-российские церкви, и некоторые уже совершенно окончены, а в Вилейке и в Мозыре нужно ещё делать иконостасы, на отделку коих желательно мне подрядиться контрактами с Духовным начальством сим предметом распоряжающим"¹⁴.

Каб не быць галаслоўным і прадэманстраваць свае здольнасці, І.Мірановіч далучыў да пісьмовага звароту ў кансісторыю жывапіснае палатно ўласнага выканання: "Почему почтеннейше представляя при сём написанную моею кистью икону Св. Розалии к удовлетворению и заключению мнения о моей способности и знании художества"¹⁵. Таксама ён прыклаў пасведчанне, выдадзенае папярэднім заказчыкам, якое пацвярджала адказнасць майстра.

Завяршаецца дакумент наступнай просьбай І. Мірановіча: "За тем я ласкаюсь надеждою, что духовная консистория удостоверясь в моей способности и знании живописного искусства, распространит кроткое ко мне доверие и не оставит в скорейшем времени учинить на отделку в Вилейской церкви иконостаса надлежащий договор и заключит со мною формальный контракт дабы мне неукоснительно начать работу. Представленные мною икону и свидетельство по миновании в них надобности возвратить мне заявкою лично в присутствии. Сие объявление сочинял и писал сам проситель и к оному подписуюсь Иван Миронович"¹⁶.

Пры прачытанні звароту названага жывапісца, які да таго ж даслаў твор для дэманстрацыі сваіх здольнасцяў, і пасведчання з пацвярджаннем яго добра-сумленнасці складваецца ўражанне, што справа вырашыцца станоўча для яго. Таму даволі нечаканым выглядае наступны адказ: "1834 года октября 24 дня в журнале Минской Духовной Консистории под № 5 записано. Приказали: по представленным образцам работы просителя Мироновича оказывается, что к написанию иконостаса в церкви, состоящей в уездном городе, потребно большее искусство, за тем и представленные им образцы работы, и свидетельство возвратить ему, в прочем, поелику в многих сельских церквах предназначено возобновление и пополнение иконостасов, то при приступлении к тому иметь в виду и просителя, о чём объявить ему"¹⁷.

На першы погляд прыведзеная справа не тычыцца жывапісца С. Сулкоўскага, якому ўласна прысвечаны дадзены артыкул, а закранае творчасць іншага майстра таго часу. Аднак тая акалічнасць, што ў выніку кантракт на напісанне іканастаса для вилейскай царквы быў заключаны са Стэфанам Сулкоўскім, сведчыць, што ён быў больш таленавітым і спрактыкаваным жывапісцам, чым Іван Мірановіч, і валодаў здольнасцямі, дастатковымі для выканання іканастаса царквы павятовага горада.

Заўважым, што, хоць прыведзеныя звесткі і пралілі святло на дзейнасць С. Сулкоўскага, шматлікія бакі яго біяграфіі яшчэ засталіся невядомымі. Так, трэба было высветліць, калі і дзе жывапісец нарадзіўся, дзе навучаўся свайму майстэрству, як склаўся яго лёс. Першая знойдзеная крыніца наводзіла на думку, што да 1832 г. ён быў ужо спрактыкаваным майстрам, якому давяралі такую адказную і складаную працу, як напісанне ўсіх абразоў для іканастаса. Адсюль напрошвалася меркаванне, што на той час яму было не менш за 30 гадоў, а значыць, нарадзіўся ён у канцы XVIII — самым пачатку XIX ст.

Каштоўную інфармацыю і пэўную нечаканасць прынёс другі адшуканы намі дакумент, дзе фігуруе імя С. Сулкоўскага, датаваны 1851 годам. Справу зноў распачынае прашэнне жывапісца, дасланае на імя епіскапа Мінскага і Бабруйскага. Высвятляецца, што ён, як сын святара (!), а значыць — асоба духоўнага звання, без дазволу епархіяльнага начальства не можа выязджаць за межы епархіі. Род жа занят-

каў вымагае ад Стэфана перамяшчэння ў розныя населеныя пункты з мэтай пошуку заказаў:

"Его преосвященству Преосвященнейшему Михаилу, Епископу Минскому и Бобруйскому и Кавалеру.

Мозырского уезда, священнического сына Стефана Петрова Сулковского прошение

Указом святейшего правительствующего Синода, последовавшим нашим предместника Вашего преосвященства, разрешено: не приготовленных к занятию церковнослужительных мест людей духовного звания оставлять с их семействами в настоящем положении, не простирая к ним таких требований, которые могли бы стеснить их в приобретении средств к пропитанию. На основании сего указа, я осмеливаюсь всепокорнейше просить Ваше преосвященство, не увольняя меня из духовного звания, дозволить мне снискивать пропитания в пределах Минской и других ближайших губерний по искусству живописи, так как я и до сего времени сим занимался, и в том повелеть кому следует выдать мне законное свидетельство.

Проситель Священнический сын Стефан Петров Сулковский

1 марта 1851 г."¹⁸.

Гэты невялікі ліст з'яўляецца вельмі каштоўнай крыніцай інфармацыі. У ім ёсць важныя звесткі пра тое, што бацька С. Сулкоўскага быў святаром. Не меншую каштоўнасць маюць пасведчанне і даведка з Мінскай духоўнай праваслаўнай кансісторыі, падшытыя ў гэтую ж справу. У іх ёсць інфармацыя, што "проситель Стефан Петров Сулковский по настоящей 9й народной переписи показан он при Симолицкой Параскевской церкви 39 лет и при нём дети сын Николай 9 и дочери Павлина 8 и Стефания 7и лет"¹⁹. Таксама пазначана, што царква, за якой замацаваны С. Сулкоўскі, знаходзіцца ў Мазырскім павеце Мінскай губерні.

Запрошваемае мастаком пасведчанне было выдана "...с тем, чтобы ежегодно в декабре месяце доносить консистории в каком чисто месте находится он будет; по духовным же спискам и клировым ведомостям показывать его Сулковского с семейством в числе заштатных и сиротствующих при Симолицкой церкви с отметкою о месте пребывания его, о чём послать минскому благочинному указ"²⁰.

Такім чынам, дадзены гістарычны дакумент 1851 г., нягледзячы на свой невялікі памер, з'явіўся найкаштоўнейшай крыніцай для даследавання біяграфіі Стэфана Сулкоўскага. З яго мы даведаліся пра паходжанне мастака (сын святара), а таксама пра месца яго "прапіскі" (в. Сімонічы Мазырскага павета). Стаў вядомы і ўзрост жывапісца: на 1 сакавіка 1851 г. яму было 39 гадоў, а значыць, нарадзіўся ён у 1811—1812 гг. Таксама сталася вядомым і тое, што ў С. Сулкоўскага было трое дзяцей: сын і дзве дачкі. Той факт, што жонка ў крыніцы не згадваецца, наводзіць на думку пра ўдаўство Стэфана.

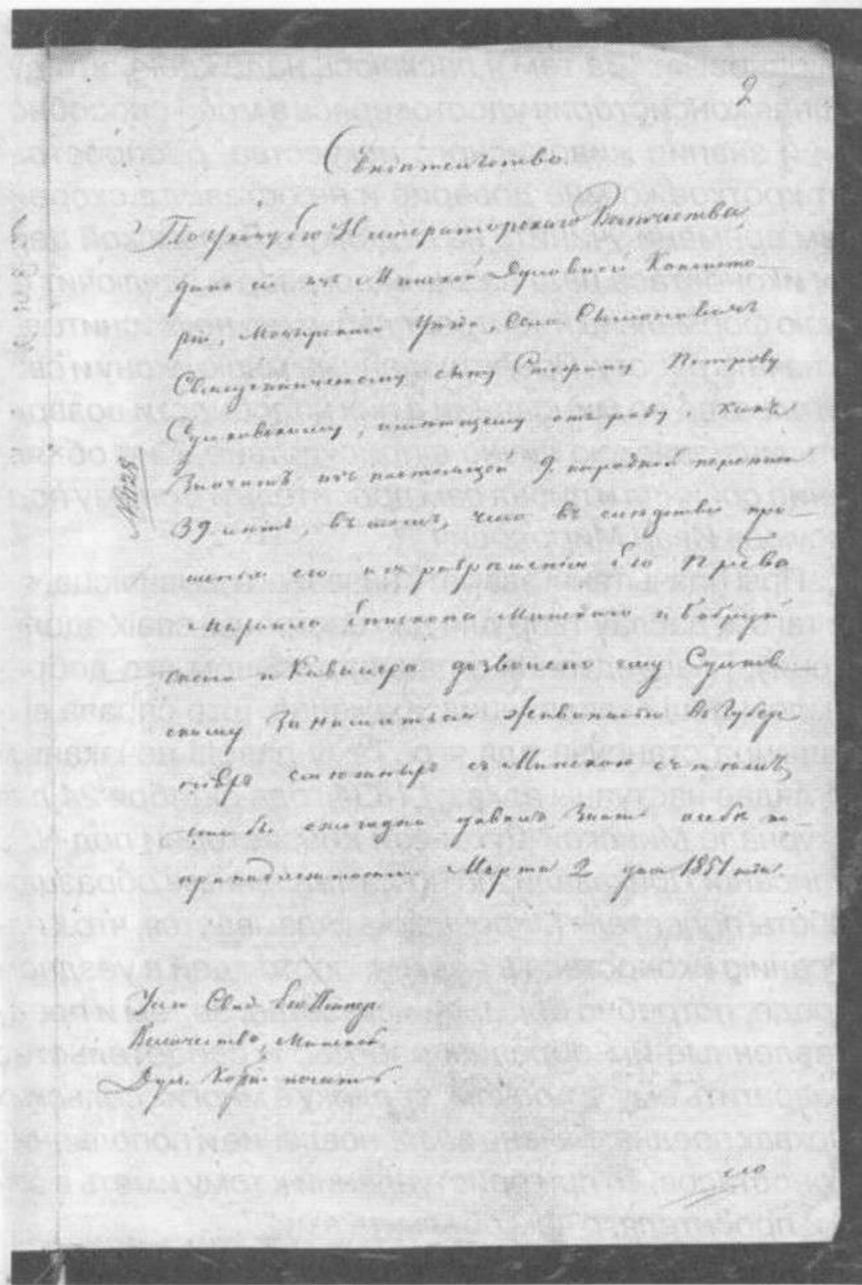
Звесткі пра ўзрост жывапісца сталі для нас пэўнай нечаканасцю. Атрымліваецца, што свае першыя кантракты на напісанне іканастанасных абразоў для храмаў Мінскай епархіі С.Сулкоўскі заключыў у вельмі маладым узросце — 20-21 год.

Выяўленая крыніца стала важнай прыступкай для далейшага даследавання. Паколькі Стэфан быў сынам святара, ён належаў да асобаў духоўнага звання (як усе члены сем'яў святароў). Значыць, біяграфічныя звесткі пра яго павінны быць адлюстраваныя ў адпаведных дакументах. Акрамя таго, у названай справе ёсць згадка пра тое, што інфармацыя пра месцазнаходжанне С.Сулкоўскага ў працэсе яго перездаў павінна будзе заносіцца ў кліравыя ведамасці.

Даведаўшыся пра паходжанне Стэфана, мы перш за ўсё звярнуліся да даследавання Д.Лісейчыкава, які займаўся вывучэннем ладу жыцця ўніяцкіх парохаў. Справа ў тым, што бацька Стэфана Пётр у названы перыяд (1840—1850-я гг.) ужо, канешне, быў праваслаўным святаром (калі ўвогуле яшчэ займаў месца пры прыходзе), аднак цалкам верагодна, што дагэтуль належаў да грэка-каталіцкай канфесіі. І сапраўды, у біяграфічным слоўніку ўніяцкіх парафіяльных святароў, змешчаным у дадатку да дысертацыі Д.Лісейчыкава, сярод іншых фігуруе імя Пятра Сулкоўскага, які з 1807 па 1820 г. дакладна (а можа і пазней) быў настояцелем царквы ў в. Азяраны Мазырскага павета. Нарадзіўся гэты чалавек, паводле звестак са слоўніка, у 1785 г.²¹

Прыведзеная інфармацыя дазваляе выказаць меркаванне, што названы ўніяцкі святар азяранскай царквы і з'яўляецца бацькам Стэфана Сулкоўскага. У дадзеным выпадку супадае не толькі імя — Пётр, але рэгіён — Мазырскі павет. Праўда, гаворка тут ідзе пра іншую царкву (азяранскую, а С.Сулкоўскі прыпісаны да сімоніцкай), аднак цалкам верагодна, што Пётр пераехаў з сям'ёй і стаў настояцелем іншага храма, да якога і быў прыпісаны яго сын. Дата нараджэння Пятра — 1785 г. — таксама не выклікае прэчанняў: бацькам Стэфана ён стаў ва ўзросце 26-27 гадоў. Але неабходна было знайсці доказы таго, што ўніяцкі святар азяранскай царквы па імені Пётр Сулкоўскі сапраўды з'яўляецца бацькам жывапісца. Гэта магло б дапамагчы ў далейшых пошуках біяграфічных звестак пра мастака.

Наступным для прагляду быў узяты выяўлены ў фондзе Мінскай духоўнай праваслаўнай кансісторыі дакумент "Дело о присоединении из унии к православию, Мозырского уезда, трёх униатских приходов: Тонежского, Озеранского и Радзивиловского" 1834—1837 гг.²². Ужо ў самым пачатку гэтай даволі вялікай (298 аркушаў) архіўнай справы ёсць цікавая інфармацыя пра святара азяранскай царквы. Гаворка ідзе пра ўсталяванне іканастанасаў у трох пераведзеных з уніі ў праваслаўе цэрквах Мазырскага павета: азяранскай, тонежскай і радзівілавіцкай. З рапарта Тураўскага дабрачыннага Іахіма Стаховіча (у пачатку чаленні якога знаходзіліся названыя храмы) вынікае, што святар азяранскай царквы сам умее пісаць абра-

Пасведчанне, выдадзенае С.Сулкоўскаму з Мінскай духоўнай праваслаўнай кансісторыі ў 1851 г.

зы: "...из присоединённых трёх оных церквей, одна только казённого имения в селе Тонеже Новом, нового же иконостаса требующая, которого уже половина в дереве с резьбою сделана, но не написана, а другой половины ещё и в дереве не сделано, какой же должен быть весь оный иконостас прилагается и сего план, по которому отделавший в дереве резьбою первую половину сего иконостаса, бывший в Озерах униатский священник Пётр Сулковский, занимающийся и писанием в довольно хорошем вкусе икон (выделена мной. — Г.Ф.), соглашается отделать остальную половину, и написать иконостас за 320 серебром, а прочие две церкви в имениях: помещицъем Радзивиловичах и казённом Озерах по совершенной ветхости требуют вновь постройки, с таковыми же иконостасами..."²³. Тое, што ўніяцкі азяранскі святар Пётр Сулкоўскі меў жывапісныя здольнасці, яшчэ раз ускосна пацвердзіла яго бацькоўства адносна Стэфана Сулкоўскага.

Далей у названай архіўнай справе, куды падшытыя рапарта дабрачыннага, распараджэнні Мінскай духоўнай праваслаўнай кансісторыі і іншыя дакументы, вядзецца гаворка пра перавод трох названых прыходаў з уніяцтва ў праваслаўе. Там адзначаюць, што адзіным, хто не пажадаў пакінуць сваю веру і разам з сям'ёй застаўся ў грэка-каталіцтве, быў

Пётр Сулкоўскі: "...а не согласен на присоединение и остались по закоренелости в своём заблуждении один только озеранский священник Сулковский вдовый с 2вумя сыновьями своими..."²⁴. Паколькі азяранская царква пераводзілася разам з прыхаджанамі ў праваслаўе, а настояцель адмовіўся змяніць веравызнанне, ён павінен быў вызваліць пасаду і выехаць.

Не прымусіла Пятра Сулкоўскага перайсці ў праваслаўе нават тое, што ён вымушаны быў пакінуць усю сваю маёмасць, "...что приведёт его до крайнего разорения, ибо принуждён лишиться своей собственности, то есть дома, овощного огорода, стоившего ему 355 серебром, и прочего имущества"²⁵. Праўда, па хадайніцтве Беларускай грэка-каталіцкай кансісторыі прымаліся пэўныя захады наконт захавання ўласнасці за яго гаспадаром або продажу яе новаму праваслаўнаму настояцелю. Аднак чым скончылася гэтая гісторыя з маёмасцю — невядома.

Таксама ў названую архіўную справу падшытыя пратаколы праверак тонежскай і азяранскай царкваў, здзейсненых з нагоды іх пераводу ў праваслаўе. Пра царкву св. Мікалая ў в. Тонеж у ведамасці ад 4 красавіка 1834 г. адзначаецца:

"1. Построена тщанием прихожан 1830 года

2. Зданием деревянная, новая, на подобие римских церквей сделанная, без колокольни, а колокол новый на четырёх столбах, и иконостас, на его только нижний ярус с Царскими дверьми вырезан, но не написан, а на дальнейшую резьбу нет приуготовлений.

3. Престол в ней один по обычаю западной церкви к стене приделанный..."²⁶.

У дадзеным апісанні згадваецца іканастас, для якога з дрэва выкананыя толькі ніжні чын і Царская Брама. З прыведзеных вышэй звестак вядома, што гэта вынік працы Пятра Сулкоўскага, якую ён, напэўна, распачаў яшчэ да пераводу тонежскай царквы ў праваслаўе. Паколькі ў далейшым святар не пажадаў перайсці ў новую веру, то кантракт на працяг вырабу іканастаса і напісанне абразоў з ім, верагодна, не заключылі.

Заўважым, што тонежская царква фігуруе ў спісе тых, іконы для якіх напісаў Стэфан Сулкоўскі. Прычым кантракт з жывапісцам быў заключаны толькі ў 1840 г.²⁷. Можна дапусціць, што некаторы час храм не меў належнага ўнутранага выгляду.

У разглядаемую архіўную справу падшыта і аналагічная ведамасць азяранскай царквы пад той жа датай (14 красавіка 1834 г.):

"1. Построена тщанием прихожан и униатского священника Петра Сулковского.

2. Зданием деревянная, на подобие римских костёлов построенная, из старого строения переделанная, в стенах и крыше весьма ветхая.

3. Иконостаса особого нет, но иконы к стене прибитые имущие быть в нашей церкви следующие: икона Спасителя и Богоматери вырезанные, весьма хорошие, могущие занять место наместных, на престольная икона Богоматери в серебрянной одежде, и иконы архангелов Михаила и Гавриила, Стретения

и Преображения Господня, Апостолов Петра и Павла.

4. Престол в ней один по обычаю западной церкви к стене приделанный

5. Утварью весьма скудна...

Дом священника униатского Петра Сулковского собственный на церковной земле построен..."²⁸.

З прыведзенага апісання можна даведацца не толькі пра стан царкоўнай маёмасці, але і ў некаторай ступені — пра лад жыцця апошняга ўніяцкага святара гэтага прыхода. Пётр Сулкоўскі меў уласную хату, а таксама дбаў пра ўзвядзенне храмавага будынка. Пазней, калі царква стала праваслаўнай і звесткі пра яе штогод прадстаўляліся ў кліравых ведамасцях, інфармацыі адносна часу і ініцыятара будаўніцтва не падавалася. Так, літаральна праз пяць гадоў, у дакументах за 1839 г., напісана: "означенная церковь когда и кем построена из дел имеющихся при оной не видно"²⁹. Такім чынам, імя ўніяцкага святара, які яшчэ ў пачатку XIX ст. дбаў пра ўзвядзенне новага храмавага будынка, было забыта, прычым, па ўсёй верагоднасці, наўмысна.

Да ведамасці азяранскай царквы падшыты аркуш з чарцяжом іканастаса. На жаль, на ім няма ніякіх подпісаў, якія б сведчылі пра аўтарства або прыналежнасць гэтага плана. Улічваючы, што ў рапарце Тураўскага дабрачыннага Іахіма Стаховіча епіскапу Мінскаму і Гродзенскаму Яўгену ад 2 красавіка 1834 г. гаворыцца пра "ветхость" азяранскай царквы і неабходнасць яе перабудовы, малаверагодна, каб гэты план іканастаса быў распрацаваны для названага храма. Больш падобна, што гэта — чарцёж, прызначаны для тонежскай царквы. Тым больш што ў вышэйпрацытаваным рапарце Тураўскага дабрачыннага Іахіма Стаховіча ў Мінскую кансісторыю адносна ўладкавання іканастасаў у трох пераведзеных у праваслаўе храмах гаворыцца пра іканастас тонежскай царквы з далучэннем чарцяжа. Магчыма, гэта і ёсць той чарцёж, які пазней падшылі ў іншае месца архіўнай справы. Аднак вызначыць гэта дакладна на дадзены момант немагчыма.

Невядома і аўтарства малюнка. Ёсць падставы меркаваць, што гэта графічны твор Пятра Сулкоўскага, выкананы ў якасці эскіза іканастаса, працу над якім менавіта ён і распачаў. Таксама можна выказаць здагадку, што чарцёж належыць алоўку Стэфана Сулкоўскага, які ў 1840 г. працу над іканастасам завяршыў. Тады гэты малюнак мог быць зроблены як справздача пра выкананую работу (вядома, што часта план іканастаса рабіўся ўжо пасля яго ўладкавання, каб настояцель мог прадставіць чарцёж у кансісторыю). На жаль, на дадзены момант ніводную з выказаных версій адносна аўтарства малюнка і яго прыналежнасці да пэўнай царквы пацвердзіць не ўдалося.

Вяртаючыся да пытання аб сваяцтве жывапісца Стэфана і ўніяцкага святара азяранскай царквы Пятра, неабходна адзначыць, што пэўныя спадзяванні ў пошуках неабходных звестак ускладаліся на спісы асобаў духоўнага звання, прыведзеныя па тонежскай і азяранскай царквах. Аднак там прозвішча

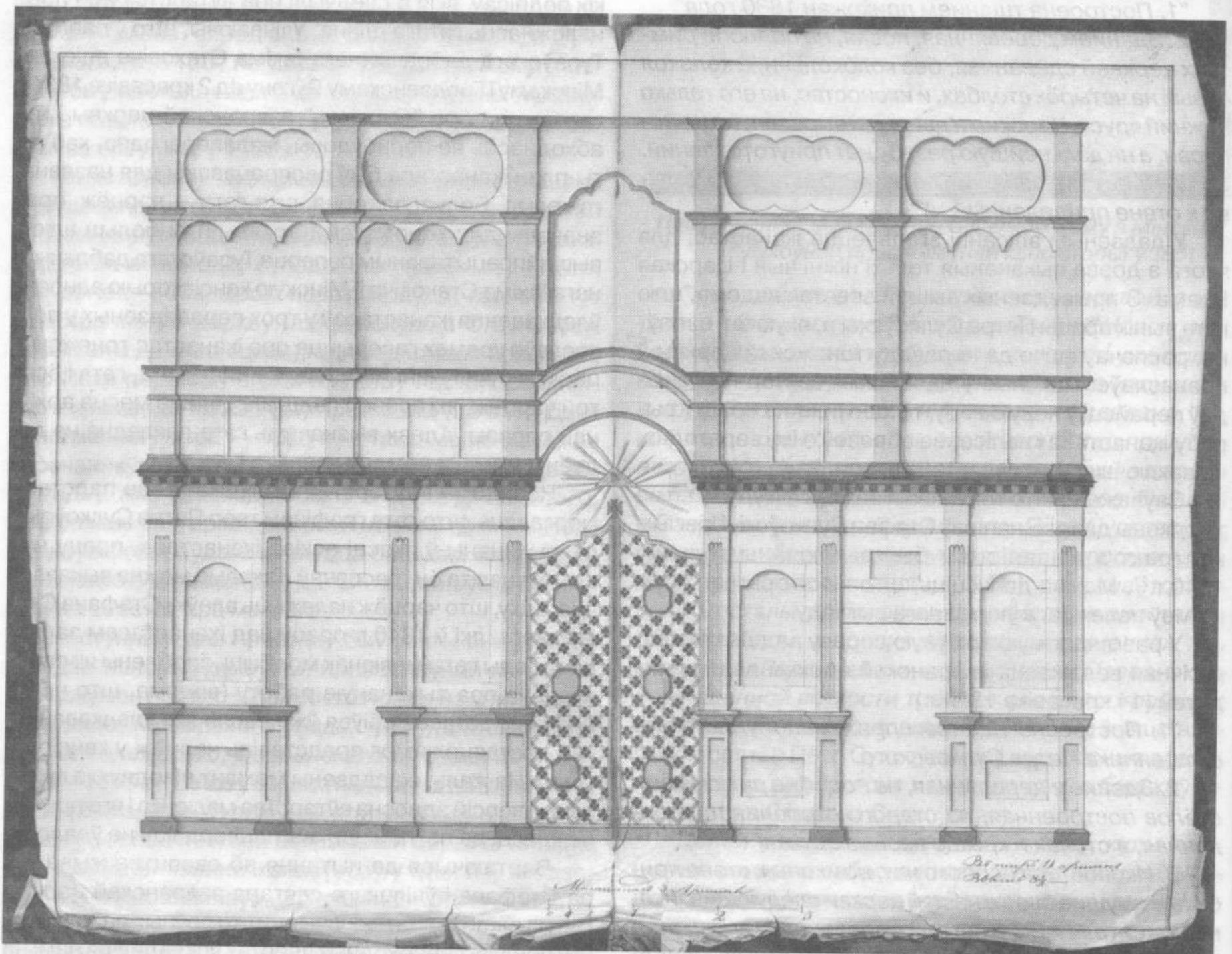
Сулкоўскі ўвогуле не фігуруе, паколькі звесткі прадстаўлены толькі пра тых святароў, дзячкоў і іх сем'і, якія перайшлі ў праваслаўе.

Але прыемнае адкрыццё было зроблена праз вывучэнне іншага дакумента, падшытага ў разглядаемую архіўную справу. Так, у сакрэтным данясенні (імя і пасада аўтара ліста не пазначаны) мінскаму грамадзянскаму губернатару ад 26 красавіка 1834 г. прыводзяцца прыклады супраціўлення ўніятаў тонежскага, азяранскага і радзівілавіцкага прыходаў пры пераводзе іх у праваслаўе. Сярод іншых фігуруе імя ўніяцкага святара Пятра Сулкоўскага, а таксама пазначаныя звесткі пра яго сына: *"Проживающего в Озерах униатского священника Петра Сулковского сын Стефан Сулковский, жительствующий в Минске у живописца Ваньковича в доме Кобылинского, уведомил отца своего письмом, что якобы есть Высочайший указ о прекращении присоединения униатов к благочестию, называя его только одного несчастным, выхваляя поступок Переровских священников; а священник Пётр Сулковский показывая то письмо униатским Священникам, подаёт соблазн к осмеиванию и нареканию вновь присоединившихся*

*к благочестию, да и сам дерзнул в недавнем времени упрекнуть вновь присоединившегося озеранского дьячка в оставлении им униатской веры"*³⁰.

Гэты сціплы абзац, які, па сутнасці, асвятляе іншую праблему (перавод уніятаў у праваслаўе), мае вялікую каштоўнасць для нашага даследавання. Па-першае, ён дазваляе пацвердзіць думку пра сваяцтва Пятра і Стэфана Сулкоўскіх. З гэтага вынікае, што Стэфан нарадзіўся ў в. Азяраны Мазырскага павета, бо ў 1811—1812 гг. (верагодныя гады яго нараджэння) бацька яго быў настояцелем храма ў гэтай вёсцы. Верагодна, што першапачатковыя мастацкія навыкі сын атрымаў ад бацькі.

Па-другое, дакумент сведчыць, што Стэфан быў добра знаёмы з вядомым беларускім мастаком першай паловы XIX ст. Валенціем Ваньковічам. Можна выказаць думку, што яны разам працавалі над жывапіснымі заказамі. У 1834 г., калі С. Сулкоўскі пражываў у В. Ваньковіча, ён асабіста не заключыў ніводнага кантракта. Тое ж тычыцца і папярэдняга, 1833-га года. А вось у 1832 і 1835 гг. ён даволі плённа працаваў над напісаннем іканастасаў. Магчыма, у 1833—1834 гг. С. Сулкоўскі дапамагаў В. Ваньковічу выканаць

План іканастаса. Верагодна, гэта быў іканастас царквы ў в. Тонеж. Малюнак не падпісаны, аўтарства дакладна не пазначана.

шматлікія заказы, а таму сам не заключаў кантракты, паколькі быў забяспечаны працай.

Цікавасць выклікае і тая акалічнасць, што або-два жывапісцы ў 1834 г. жылі ў Мінску ў доме вядомага тагачаснага мецэната Юрыя Кабылінскага. Будынак гэты захаваўся і знаходзіцца па адрасе: плошча Свабоды, дом 15. Цяпер у ім размяшчаецца мастацкая галерэя М.А.Савіцкага.

Дзякуючы гэтай крыніцы стала вядомым імя яшчэ аднаго іканапісца першай паловы XIX ст. — Пятра Сулкоўскага. Відавочна, што працы па вырабе іканастанса для тонежскай царквы — не адзіны жывапісны досвед названага майстра. Такім чынам, гаворку можна весці пра двух іканапісцаў з адной сям'і.

Па-трэцяе, дакумент сведчыць, што Стэфан быў заўзятым грэка-каталіком і любымі сродкамі імкнуўся застацца ў сваёй веры, у чым быў падтрымкай і для бацькі — уніяцкага святара. Прыведзеныя звесткі з'яўляюцца зачэпкамі для далейшых пошукаў. Так, ведаючы месца і прыблізны год нараджэння, можна пашукаць больш дакладныя звесткі ў метрычных кнігах. Цікава, што ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі як раз і захоўваюцца метрыкі азяранскай царквы Мазырскага павета за гэты перыяд. Аднак тут нас чакала расчараванне: у іх няма звестак пра хрышчэнне Стэфана Сулкоўскага ў 1811 ці 1812 г., а таксама ў ранейшыя ці пазнейшыя гады. Гэта можа быць патлумачана тым фактам, што святары самі не хрысцілі сваіх дзяцей, і таму святарскі сын хутчэй за ўсё быў ахрышчаны ў нейкім іншым (напэўна, не вельмі аддаленым) храме. У якім дакладна, на дадзены момант не ўстаноўлена.

Пошукі біяграфічных звестак пра Стэфана Сулкоўскага ажыццяўляліся і праз прыцягненне такіх крыніц, як кліравыя ведамасці. Спробы адшукаць у іх якую-небудзь інфармацыю пра святара Пятра Сулкоўскага і яго сям'ю за 1820-я гг. скончыліся безвынікова (што, па-сутнасці, было відавочна). Справа ў тым, што кліравыя ведамасці асвятляюць стан тагачасных праваслаўных прыходаў, а ў названы перыяд, як ужо адзначалася, Пётр быў святаром грэка-каталіцкай царквы. Натуральна, што яна не фігуруе ў кліравых ведамасцях да 1834 г., пакуль не была пераведзена ў праваслаўе.

Наступным крокам стаў пошук у візітацыйных актах уніяцкіх храмаў. Так, у Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі ў тым жа фондзе Мінскай духоўнай праваслаўнай кансісторыі захоўваецца дакумент за 1819—1820 гг. пад назвай "Визиты церквей, находящихся в Мозырском и Речицком поветах". Сярод пратаколаў праверак уніяцкіх храмаў фігуруюць цікавыя для нас звесткі пра азяранскую царкву, а дакладней — пра яе святара і яго сям'ю: "Находится при оной (азяранскай царкве. — Г.Ф.) священник именем Пётр Сулковский в силу представления помещиком Адамом Скирмонтом, судиею повета Пинского, покойного его отца Михаила Сулковского за наследством сына по ныне чрез администрацию на сем жилищу от лет 13и, от урощдения имеет лет 35,

доброе поведения, обучает своих прихожан правилам святой веры. Имеет сынов 2х, большой Степан лет 9ть, младший Фёдор лет 5"³¹.

Прыведзеная цытата не толькі пацвярджае, што святар Пётр Сулкоўскі меў сына Стэфана (Сцяпана), але таксама дае звесткі, што ён заняў месца ў прыходзе пасля бацькі Міхала. Значыць, жывапісец Стэфан паходзіў са святарскага ўніяцкага роду. Адзначым, што ў слоўніку ўніяцкіх святароў, складзеным Д.Лісейчыкавым, фігуруе не толькі імя Пятра Сулкоўскага (пра што гаварылася вышэй), а таксама і імя Міхала Сулкоўскага, які з 1778 г. быў святаром азяранскай царквы Мазырскага павета³².

Ведаючы імёны продкаў Стэфана з двух пакаленняў, мы звярнуліся да архіўнай крыніцы за 1802 г. аб пацвярджэнні дваранскага паходжання роду Сулкоўскіх³³. Як адзначалася вышэй, Стэфан Пятровіч Сулкоўскі ў дакументах побач са сваім імем пазначаў і тытул "дворянин". На жаль, у адшуканым дакуменце гаворка ідзе пра іншую сям'ю, згадак пра вядомых нам асобаў з роду Сулкоўскіх у ім няма.

З мэтай пошуку біяграфічных звестак пра Стэфана Сулкоўскага вялася праца і з рэвізскімі сказкамі. У Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі захоўваюцца дзве цікавыя для нас справы за 1834 г.: з апісаннем праваслаўных прыходаў Мазырскага павета і з апісаннем грэка-каталіцкіх парафій таго ж рэгіёна. У першай звесткі пра азяранскую царкву фігуруюць амаль у самым канцы, разам з апісаннем і яшчэ некалькіх прыходаў, пераведзеных у праваслаўе непасрэдна ў год рэвізіі — 1834 г.³⁴. На жаль, згадак пра святара П.Сулкоўскага і яго сям'ю там няма, што можна патлумачыць яго прыналежнасцю да ўніяцтва. У рэвізскіх жа сказках грэка-каталіцкіх храмаў Мазырскага павета за 1834 г. змешчана інфармацыя пра тую ж азяранскую царкву, а таксама — пра яе настаяцеля і яго сям'ю. Звесткі прадстаўленыя ў выглядзе шырокай табліцы, змешчанай на развароце. У левым яе баку прыведзены даныя пра святароў, царкоўных служак і іх сем'і на час папярэдняй рэвізіі, а ў правым баку — актуальная інфармацыя на момант бягучай праверкі 1834 г.³⁵, якую мы і прадстаўляем (гл. табліцу).

Што тычыцца звестак пра святароў і царкоўных служак на момант папярэдняй рэвізіі, то адносна сям'і Сулкоўскага напісана наступнае: "Настоятель Пётр Сулковский, 33 [года], сыновья его 1. Стефан бл[ет]., 2. Фёдор 3 [года]"³⁶. Такім чынам, дзве паслядоўныя рэвізіі, якія ўтрымліваюць звесткі пра Стэфана, фіксуюць моманты яго жыцця да навучання і пасля яго. Вызначыць, дзе жывапісец атрымаў адукацыю, пакуль не ўдалося.

Не дапамаглі ў гэтым плане і пратаколы праверак базыльянскіх кляштараў. Для прагляду яны былі намі ўзятыя па той прычыне, што даволі часта дзеці ўніяцкіх святароў навучаліся ў грэка-каталіцкіх манастырскіх школах. Нам вядомыя тры архіўныя справы з апісаннем уніяцкіх кляштараў Літоўскай правінцыі, якія больш-менш падыходзяць па часе. Дзве з іх — за 1819 і 1821 гг. — захоўваюцца ў Нацыяналь-

Фрагмент табліцы, змешчанай у рэвізскіх сказках грэка-каталіцкай царквы ў в. Азяраны Мазырскага павета за 1834 год

Ныне состоит на лицо						
Священно-служителей	Церковно-служителей	Жён их	Детей их			
			Мужеска пола			Женска пола
			при отцах	в семинариях и в др. духовных училищах	в светских училищах	
Настоятель Пётр Сулковский, лет 52	—	вдов	Стефан, 23 года; Фёдор, 19 лет			

ным гістарычным архіве Беларусі³⁷, трэцяя, у якой прадстаўленыя звесткі за розныя гады з 1799 па 1820 гг. — у Літоўскім дзяржаўным гістарычным архіве³⁸. У гэтых дакументах пры апісанні кляштараў асобным пунктам прыводзяцца звесткі пра школу: адзначаецца яе наяўнасць/адсутнасць, прыводзяцца кароткія даныя пра выкладаемыя дысцыпліны, пералічваюцца выкладчыкі. А вось спісаў вучняў, на жаль, няма. Таму ні ў воднай з трох названых крыніц імя Стэфана Сулкоўскага нам не сустрэлася. Магчыма, ён і навучаўся там у разглядаемы прамежак часу, аднак высветліць гэта пры дапамозе названых крыніц не ўдалося.

Адзначым таксама, што толькі ў пратаколах праверак двух з 18 базыльянскіх кляштараў Літоўскай правінцыі гаворыцца пра мастацкія дысцыпліны: вучэльні пры Паддубскім манастыры і школы для свецкіх дзяўчат пры Мінскім жаночым манастыры³⁹. Значыць, з уніяцкіх кляштараў маляванню хлопчыкаў навучалі толькі ў шавельскай школе пры Паддубскім кляштары, аднак малаверагодна, каб Пётр Сулкоўскі накіраваў свайго сына вучыцца так далёка ад дома. Больш верагодна, што Стэфан мог атрымаць адукацыю ў якім-небудзь з базыльянскіх кляштараў Беларускай правінцыі: геаграфічна яны знаходзіліся ў тым рэгіёне, дзе ён жыў. У Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі захоўваецца справа за 1823 г., у якой прадстаўленыя звесткі пра базыльянскія кляштары Беларускай правінцыі, аднак з-за дрэннага стану дакумент чытачам не выдаецца. Таму, на жаль, мы не мелі магчымасці пацвердзіць або абвергнуць выказанае меркаванне.

Напрошваецца думка, што Стэфан, як і яго славеты сучаснік-калега Іван Хруцкі⁴⁰, які нарадзіўся на год раней (у 1810 г.) і таксама быў сынам уніяцкага святара, мог навучацца ў Полацку ў вышэйшай піярскай вучэльні. Менавіта тут на беларускіх землях у пачатку XIX ст. на даволі высокім узроўні выкладаліся мастацкія дысцыпліны для пачаткоўцаў, найбольш таленавітыя з якіх пазней працягвалі сваю мастацкую адукацыю ў Вільні і Пецярбургу. На дзесяцігоддзе раней за І.Хруцкага, калі ў Полацку яшчэ дзейнічала езуіцкая акадэмія (пасля скасавання якой у 1820 г. у яе будынку і была размешчана піярская вучэльня),

там навучаўся добры знаёмы Стэфана Сулкоўскага — Валенцій Ваньковіч. Усе гэтыя акалічнасці наводзяць на думку, што разглядаемы намі іканапісец таксама мог атрымаць адукацыю ў сценах полацкай навучальнай установы. Аднак дакладныя звесткі на гэты конт яшчэ не выяўленыя.

З папярэдніх дакументаў, як ужо адзначалася вышэй, стала вядома, што на 1851 г. жывапісец быў прыпісаны да прыхода сімоніцкай царквы. Кліравыя ведамасці за наступныя гады пацвярджаюць гэта. Так, у справе за 1852 г. у пераліку пазаштатных святароў і царкоўных служак царквы св. Параскевы ў в. Сімонічы Мазырскага павета названыя: "Умершего заштатного священника Петра Сулковского сын Стефан вдов — 41 [год]*; сын его Николай 11 [лет], дочери: 1-я Павлина — 10 [лет], 2-я Стефания — 9 [лет]"⁴¹. Аналагічныя звесткі (з розніцай ва ўзросце адзін год для ўсіх пералічаных асобаў) прыведзеныя ў кліравых ведамасцях за 1853 г.⁴²

Заўважым, што гэтыя звесткі ў некаторай ступені праліваюць святло і на жыццё Пятра Сулкоўскага. У 1834 г. ён, адмовіўшыся перайсці ў праваслаўе, быў выдалены з азяранскага прыхода, дзе дагэтуль быў святаром. Куды ён накіраваўся, дакладна невядома. Аднак, паводле звестак Д.Лісейчыкава^{**}, у 1837 г. Пётр Сулкоўскі (што вынікае са справы, якая захоўваецца ў Расійскім дзяржаўным гістарычным архіве ў Санкт-Пецярбургу) жыў пры царкве ў в. Лучыцы Мазырскага павета як "бязмесцавы". Колькі часу ён там пражыў, дакладна невядома, бо ў кліравых ведамасцях за 1840 г. пры апісанні лучыцкага прыхода

* З таго факту, што ў 1852 г. С.Сулкоўскаму быў 41 год, вынікае, што ён нарадзіўся ці ў 1811 г. (калі ў 1852 г. у яго ўжо быў дзень нараджэння), ці ў 1810 г. (калі ў 1852 г. у яго яшчэ не было дня нараджэння і толькі павінна было споўніцца 42 гады). Супастаўляючы гэтыя даныя з прыведзенымі вышэй звесткамі пра 1811—1812 гг. як верагодныя гады нараджэння, можна зрабіць выснову, што С.Сулкоўскі нарадзіўся ў 1811 г.

** Аўтар артыкула выказвае падзяку кандыдату гістарычных навук, намесніку дырэктара Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі Д.Лісейчыкаву за карысныя парады ў пошуку крыніц і прадстаўленыя звесткі пра Пятра Сулкоўскага.

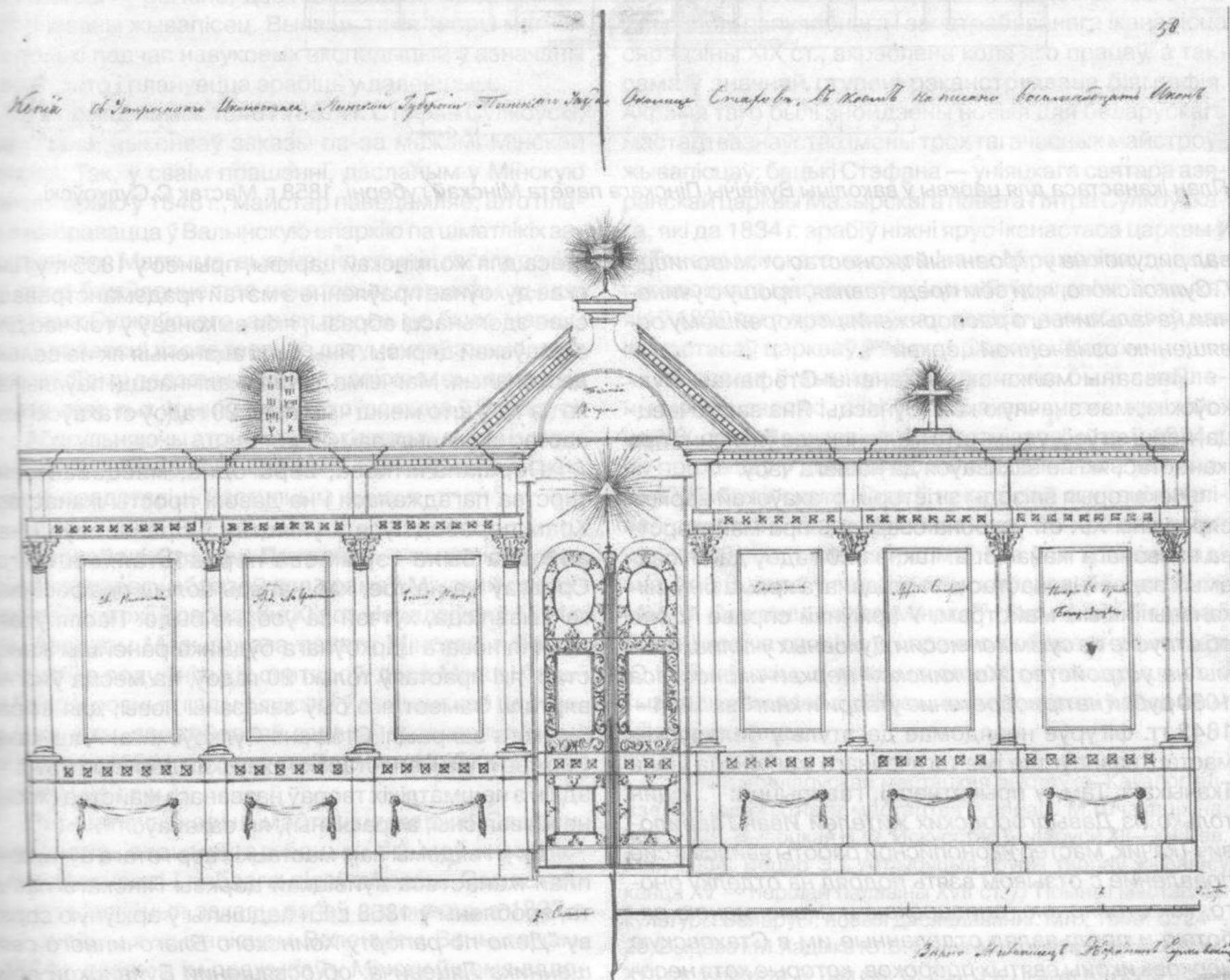
згадак пра Пятра Сулкоўскага ўвогуле няма. Пазней лёс прывёў яго ў в. Сімонічы, пра што вядома з прыведзеных у пачатку дадзенага артыкула крыніц: за гэтай царквой і быў замацаваны яго сын Стэфан у 1851 г.

Інфармацыі пра дакладную дату нараджэння Стэфана, яго адукацыю і месца знаходжання пасля выезду бацькі з Азяранаў няма. Хоць з яго прашэння, дасланага ў Мінскую духоўную праваслаўную кансісторыю ў 1851 г., вынікае, што ён з гэтага часу планаваў працаваць над заказамі па-за межамі Мінскай епархіі, а яго месцазнаходжанне павінна было фіксавацца ў кліравых ведамасцях. Аднак, на жаль, у названых крыніцах яно адлюстравана не было.

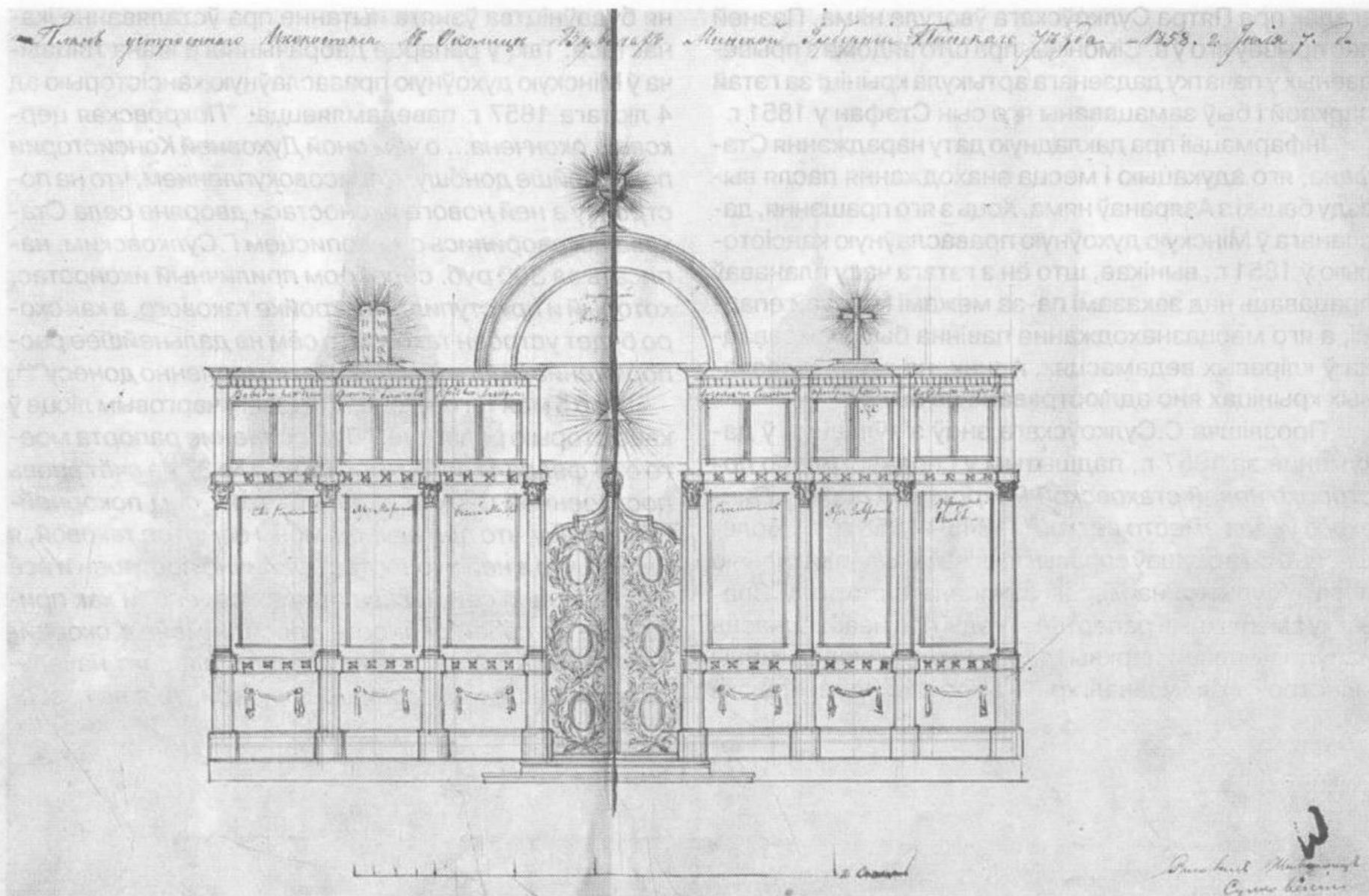
Прозвішча С. Сулкоўскага зноў з'яўляецца ў дакуменце за 1857 г., падшытым у справу "Дело о постройке новой стаховской Покровской церкви Пинского уезда вместо ветхой" (1848—1858 гг.)⁴³. Большасць з 54 аркушаў справы прысвечаны ўзвядзенню новага будынка на месцы заняпалага старога. Спачатку змешчаныя рапорты і загады пра неабходнасць пабудовы новай царквы, далей сустракаюцца імёны майстроў, якія будавалі храм, а вось пасля завяршэн-

ня будаўніцтва ўзнята пытанне пра ўсталяванне іканастаса. Так, у рапарце дабрачыннага Іаана Ляцэвіча ў Мінскую духоўную праваслаўную кансісторыю ад 4 лютага 1857 г. паведамляецца: "Покровская церковь... окончена... о чём оной Духовной Консистории покорнейше доношу, с присовокуплением, что на постройку в ней нового иконостаса дворяне села Стахова договорились с живописцем Г. Сулковским, написать за 300 руб. серебром приличный иконостас, который и приступил к постройке такового, а как скоро будет устроен таковой, о сём на дальнейшее распоряжение моего начальства немедленно донесу"⁴⁴.

Ужо 5 мая таго ж года І. Ляцэвіч у чарговым лісце ў кансісторыю рапартаваў: "В дополнение рапорта моего от 4 февраля сего 1857 года за № 37 на счёт вновь построенной церкви в селе Стахов, сим покорнейше доношу, что при личном моём осмотре таковой, я нашёл, что в ней иконостас прилично построен и всё к освящению сей церкви приуготовлено, и как прихожане по своей ревности просили меня о скорейшем исходатайствовании у епархиального начальства разрешение к освящению оной, то я вытребо-

Малюнак іканастаса, узведзенага ў царкве ваколіцы Стахаў Пінскага павета Мінскай губерні. 1857 г. Аўтар малюнка і выканаўца абразоў для іканастаса С. Сулкоўскі.

План іканастаса для царквы ў ваколіцы Вуйвічы Пінскага павета Мінскай губерні. 1858 г. Мастак С.Сулкоўскі.

вал рисунок на устроенный иконостас от живописца Г. Сулковского, при сем представляя, прошу о учинении начальнического распоряжения к скорейшему освящению означенной церкви"⁴⁵.

Названы малюнак, выкананы Стэфанам Сулкоўскім, мае значную каштоўнасць. Яна заключаецца, перш за ўсё, у тым, што малюнак дае ўяўленне пра іканастас, які не захаваўся да нашага часу.

Некаторыя эпизоды з гісторыі стахаўскай царквы сярэдзіны XIX ст. ускосна сведчаць пра майстэрства названага іканапісца. Так, за 20 гадоў да апісваемых падзей іканастас для згаданага храма быў выкананы іншым майстрам. У архіўнай справе "Дело об отпуске из сумм комиссии Духовных училищ суммы на устройство Жолкинской церкви иконостаса 1000 руб. и на приобретение утвари и книг" за 1834—1843 гг. фігуруе невядомае дагэтуль у беларускім мастацтвазнаўстве імя тагачаснага іканапісца Івана Ткачыка⁴⁶. Там, у прыватнасці, гаворыцца: "...один только из Давыдгородских жителей Иван Гаврилович Ткачик, мастер иконописной работы явился в сие правление с отзывом взять подряд на отделку оно-го, как столярною, снисарскою и иконописною работою и предъявлял отделанные им в Стаховскую церковь иконы святых пророков, которые хотя несовершенно искусно написаны, но для сельской церкви довольно годятся"⁴⁷. Адсюль вынікае, што жывапісец І.Ткачык, жадаючы ўзяць заказ на выраб ікана-

стаса для жолкінскай царквы, прынёс у 1835 г. у Пінскае духоўнае праўленне з мэтай прадэманстраваць свае здольнасці абразы, якія выконваў у той час для стахаўскай царквы. Яны былі ацэненыя як не вельмі дасканалыя. Магчыма, гэтая акалічнасць і паўплывала на тое, што менш чым праз 20 гадоў стахаўскі іканастас вырашылі замяніць.

Першапачаткова, верагодна, мясцовае святарства пагаджалася і на даволі просты іканастас. Храм пераводзіўся з уніяцтва ў праваслаўе і неабходна было тэрмінова пераабсталяваць яго. Сродкаў жа на тое, каб наняць больш прафесійнага жывапісца, хутчэй за ўсё, не было. Пасля ўзвядзення новага царкоўнага будынка ранейшы іканастас, які прастаяў толькі 20 гадоў, на месца ўжо не вярталі. Замест яго быў заказаны новы, для вырабу якога запрасілі Стэфана Сулкоўскага. Адшуканы ў архіве план іканастаса стахаўскай царквы 1857 г. — адзін з нешматлікіх твораў названага майстра (хоць і не жывапісны, а графічны), які захаваўся⁴⁸.

Другі вядомы нам мастацкі твор гэтага аўтара — план іканастаса вуйвіцкай царквы Пінскага павета, зроблены ў 1858 г. Ён падшыты ў архіўную справу "Дело по рапорту Хоинского Благочинного священника Ляцевича, об освящении Вуйвицкой приходской церкви, исправленной починкою". У дакуменце ад 22 ліпеня 1858 г. Хоінскі дабрачынны Іаан Ляцэвіч рапартаў у Мінскую духоўную кансісторыю:

"Вверенного мне благочиния Вуйвицкая ильинская церковь, по усердию тамошних прихожан в настоящем 1858 году исправлена требуемою починкою, с приделкою нового притвора и выложением нового пола, каковая починка производилась с нарушением престола, а также сделан в оной новый и прекрасный иконостас живописцем Г. Сулковским, коего план при сем в оную духовную консисторию представляя, покорнейше прошу разрешить означенную церковь освятить"⁴⁹.

Такім чынам, прыведзены ў пачатку артыкула спіс іканастасаў, выкананых для храмаў Мінскай епархіі Стэфанам Сулкоўскім, папоўніўся ў працэсе даследавання яшчэ на дзве адзінкі. На дадзены момант з гістарычных крыніц сталі вядомыя 24 царквы, для якіх ікананісец зрабіў абразы. На жаль, прасачыць лёс гэтых помнікаў вельмі складана. Па папярэдніх звестках, у поўным складзе ніводны з тагачасных іканастасаў не захаваліся. Некаторыя з пералічаных храмаў былі цалкам разбураныя, іншыя — пераабсталяваныя з заменай іканастаса. Магчыма, што пэўныя абразы і дагэтуль захоўваюцца ў некаторых цэрквах на Палессі — рэгіёне, дзе найбольш плённа працаваў названы жывапісец. Выявіць такія творы магчыма толькі падчас навуковых экспедыцый у азначаны рэгіён, што і плануецца зрабіць у далейшым.

У перыяд паміж 1846 і 1857 гг. Стэфан Сулкоўскі, відавочна, выконваў заказы па-за межамі Мінскай епархіі. Так, у сваім прашэнні, дасланым у Мінскую кансісторыю ў 1846 г., майстар паведамляе, што плануе накіравацца ў Валынскую епархію па шматлікіх запрашэннях. Магчыма, вывучэнне крыніц гэтага рэгіёна дало б уяўленне пра некаторыя перыяды жыцця Стэфана Сулкоўскага, аднак пакуль не было магчымасці правесці даследаванне дакументаў з замежных архіваў. Таму дадзены артыкул напісаны выключна на матэрыяле тых крыніц, якія захоўваюцца ў Беларусі.

Абагульняючы атрыманыя з гістарычных дакументаў звесткі, біяграфію Стэфана Сулкоўскага можна сцісла прадставіць наступным чынам:

Сулкоўскі Стэфан Пятровіч — жывапісец, выканаўца шэрагу абразоў для храмаў Мінскай праваслаўнай епархіі ў сярэдзіне XIX ст. Нарадзіўся ў 1811 г. у в. Азяраны Мазырскага павета Мінскай губерні, паходзіў з роду ўніяцкіх святароў: дзед Міхал і бацька Пётр у розныя гады служылі ў азяранскай царкве. Быў жанаты, рана аўдавеў, гадаваў траіх дзяцей: сына Мікалая (1841 г. н.), дачок Паўліну (1842 г. н.) і Стэфанію (1843 г. н.).

Першапачатковыя мастацкія навыкі Стэфан, верагодна, атрымаў ад бацькі, які меў жывапісныя здольнасці і няблага пісаў абразы. Самастойныя прафесійныя заказы пачаў выконваць з 1832 г. Быў знаёмы з жывапісцам Валенціем Ваньковічам, у 1834 г. разам з ім пражываў у Мінску ў доме вядомага тагачаснага мецэната Юрыя Кабылінскага. На працягу 1830—1850 гг. плённа супрацоўнічаў з цэрквамі Мінскай праваслаўнай епархіі, для якіх напісаў

шэраг іканастасаў: **1832 г.** — для Троіцкай царквы ў в. Глушавічы і Ільінскай царквы ў мястэчку Тураў; **1835 г.** — для Мікалаеўскай царквы ў павятовым горадзе Вілейка; **1836 г.** — для Мікалаеўскай царквы ў мястэчку Любань; **1837 г.** — для Троіцкай царквы ў в. Сімонічы, царквы Нараджэння Багародзіцы мястэчка Лахва, Уваскрасенскай царквы в. Альгомель, Троіцкай царквы в. Сітніца, Міхайлаўскай царквы в. Рычаў; **1838 г.** — для Уваскрасенскай царквы ў в. Радзіловічы, царквы Нараджэння Багародзіцы в. Данілегавічы, Крыжаўзвіжанскай царквы ў в. Вярэсніца, Троіцкай царквы ў в. Аздамічы; **1840 г.** — для Мікалаеўскай царквы ў в. Тонеж, Мікалаеўскай царквы ў в. Васілевічы, Крыжаўзвіжанскай царквы ў в. Мухаеды, Юраўскай царквы ў в. Залужжа, Уваскрасенскай Буноцкай царквы; **1842 г.** — для Міхайлаўскай царквы ў в. Рубель; **1844 г.** — для Троіцкай царквы мястэчка Мір; **1845 г.** — для царквы мястэчка Парычы; **1846 г.** — для Троіцкай царквы ў мястэчку Гарадная; **1857 г.** — для Пакроўскай царквы ў в. Стахаў; **1858 г.** — для Ільінскай царквы ў в. Вуйвічы.

Робячы высновы, можна казаць, што ў выніку даследавання было выяўлена невядомае дагэтуль імя даволі папулярнага і запатрабаванага ікананісца сярэдзіны XIX ст., акрэслена кола яго працаў, а таксама ў значнай ступені рэканструявана біяграфія. Акрамя таго былі знойдзены новыя для беларускага мастацтвазнаўства імёны трох тагачасных майстроў-жывапісцаў: бацькі Стэфана — уніяцкага святара азяранскай царквы Мазырскага павета Пятра Сулкоўскага, які да 1834 г. зрабіў ніжні ярус іканастаса царквы ў в. Тонеж; мінскага жыхара Івана Мірановіча; давідгарадоцкага местачкоўца Івана Гаўрылавіча Ткачыка, які ў 1830-я гг. працаваў над напісаннем абразоў для іканастасаў цэркваў ў вёсках Стахаў і Жолкін.

Таксама ў выніку даследавання былі выяўлены новыя звесткі, якія тычацца славуэтага жывапісца XIX ст. В. Ваньковіча. Высветлілася, што ў 1834 г. ён пражываў у доме вядомага тагачаснага мецэната Ю. Кабылінскага. Гэта ў некаторай ступені пралівае святло на біяграфію мастака, бо пра яго жыццё ў 1830-я гг. вядома няшмат і ва ўсіх крыніцах адзначаецца, што ў гэты час ён жыў у сваёй сядзібе ў Малой Сляпянцы каля Мінска⁵⁰. Гэты факт біяграфіі В. Ваньковіча сведчыць і пра яго добрае знаёмства з Ю. Кабылінскім, а таксама дазваляе пашырыць спіс тых вядомых асобаў XIX ст., якія гасцявалі ў вядомым мінскім палацы.

¹ 1-я ўсебеларуская мастацкая выстаўка. Каталог аддзела старажытнага мастацтва / апрац. М. Шчэкаціхіна. Мн., 1926; Высоцкая Н. Ф. Искусство Беларуси XII—XVIII вв. Мн., 2004; Вецер Э. І. Атрыбуцыя групы твораў жывапісу канца XV — першай палавіны XVII ст. // Помнікі мастацкай культуры Беларусі: новыя даследаванні. Мн., 1989. С. 24—29; Быцева І. М. Хадыка Ю. В. Група абразоў другой палавіны XVII ст. з Брэста // Там жа. С. 30—34; Піскун Ю. А. Аб змесце і аўтарстве маладзечанскіх абразоў "Пакровы" і "Мікола" // Там жа. С. 34—40; Хадыка Ю. В. Аб датаванні групы помнікаў канца 16 — пачатку 17 ст. // Помнікі старажытна-

беларускай культуры: Новыя адкрыцці. Мн., 1984. С. 30—36; Ярошевич А.А. Эволюция иконографии Богоматери Одигитрии в белорусской иконописи XVII—XVIII веков // Обретение образа: православная белорусская культура в славянском мире. Мн., 2009. С. 128—140; Баженова О. Белорусская икона первой половины XVII века. Проблема трансцендентного и исторического, молитвенного и визуального // Там жа. С. 109—127.

² Іканапіс Заходняга Палесся XVI — XIX стст. / В.Ф.Шматаў, Э.І.Вецер, М.П.Мельнікаў і інш.; навук. рэд. В.Ф.Шматаў. Мн., 2002.

³ "Малеж праваслаўя": [аповед даследчыка творчасці слускага іканапісца XVIII ст. Васіля Маркіянавіча] / Ю.Піскун; запісала Ларыса Салодкіна // Мінская праўда. 2009, 22 жніўня. С. 15; Піскун Ю.А. Мастак Стэфан Катлярэўскі — новае імя ў гісторыі мастацтва // Маладосць. 2010, № 10. С. 133—137.

⁴ Ярошевич А.А. Икона Томаша Михальского "Богоматерь Умиление" из Дивина // Сакральне мистецтво Волині. Науковий збірник. Вип. 9. Матеріалы IX міжнародной навуковай конференцыі з волинського іконопису м. Луцьк, 31 жовтня — 1 листопада 2002 року. Луцьк, 2002. С. 42-43.

⁵ Тэмперны жывапіс Беларусі XV—XVIII стагоддзяў у зборы Дзяржаўнага мастацкага музея БССР. Каталог / Аўт.-склад. Н.Ф.Высоцкая. Мн., 1986.

⁶ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (далей — НГАБ). Ф. 136, воп. 1, спр. 20324.

⁷ Там жа. Арк. 2.

⁸ Там жа. Арк. 2-2 адв.

⁹ Там жа. Арк. 3-4.

¹⁰ Там жа.

¹¹ Там жа. Арк. 6-6 адв.

¹² Там жа. Спр. 18918.

¹³ Там жа. Спр. 10515.

¹⁴ Там жа. Арк. 1.

¹⁵ Там жа.

¹⁶ Там жа.

¹⁷ Там жа. Арк 2 адв.

¹⁸ Там жа. Спр. 23453.

¹⁹ Там жа. Арк. 3

²⁰ Там жа. Арк. 3 адв.

²¹ Лісейчыкаў Д.В. Штодзённае жыццё уніяцкага парафіяльнага святарства беларуска-літоўскіх зямель (1720—1839 гг.): дыс. канд. гіст. навук: 07.00.02. Мн., 2008.

²² НГАБ. Ф.136, воп. 1, спр. 10189.

²³ Там жа. Арк. 12.

²⁴ Там жа. Арк. 143 адв.

²⁵ Там жа. Арк. 35-36.

²⁶ Там жа. Арк. 64.

²⁷ Там жа. Спр. 20324, арк. 2.

²⁸ Там жа. Спр. 10189, арк. 84.

²⁹ Там жа. Спр. 40662, арк. 70; Спр. 40671, арк. 143—144 адв.

³⁰ Там жа. Спр. 10189, арк. 199.

³¹ Там жа. Спр. 41259, арк. 23.

³² Лісейчыкаў Д.В. Штодзённае жыццё уніяцкага парафіяльнага святарства беларуска-літоўскіх зямель (1720—1839 гг.).

³³ НГАБ. Ф. 319, воп. 2, спр. 3162.

³⁴ Там жа. Ф. 333, воп. 9, спр. 1164, арк. 246—248.

³⁵ Там жа. Спр. 270, арк. 290 адв.-291.

³⁶ Там жа.

³⁷ Там жа. Ф. 136, воп. 1, спр. 41257, 41260.

³⁸ Літоўскі дзяржаўны гістарычны архіў. Ф. 634, воп. 1, спр. 58.

³⁹ НГАБ. Ф. 136, воп. 1, спр. 41257, арк. 77 адв. — 78 адв., 159 адв.; Спр. 41260, арк. 20, 70 адв.

⁴⁰ Славуцья мастакі з Беларусі. Іван Хруцкі. 2-е выд. / тэкст, складанне А.П.Харак. Мн., 2012. С. 3.

⁴¹ НГАБ. Ф. 136, воп. 1, спр. 40760, арк. 174 — 176 адв.

⁴² Там жа. Спр. 40768, арк. 188 — 190 адв.

⁴³ Там жа. Спр. 21360.

⁴⁴ Там жа. Арк. 46-46 адв.

⁴⁵ Там жа. Арк. 48-48 адв.

⁴⁶ Там жа. Спр. 10593.

⁴⁷ Там жа. Арк. 36—36 адв.

⁴⁸ Там жа. Спр. 21360, арк. 49 адв.-50.

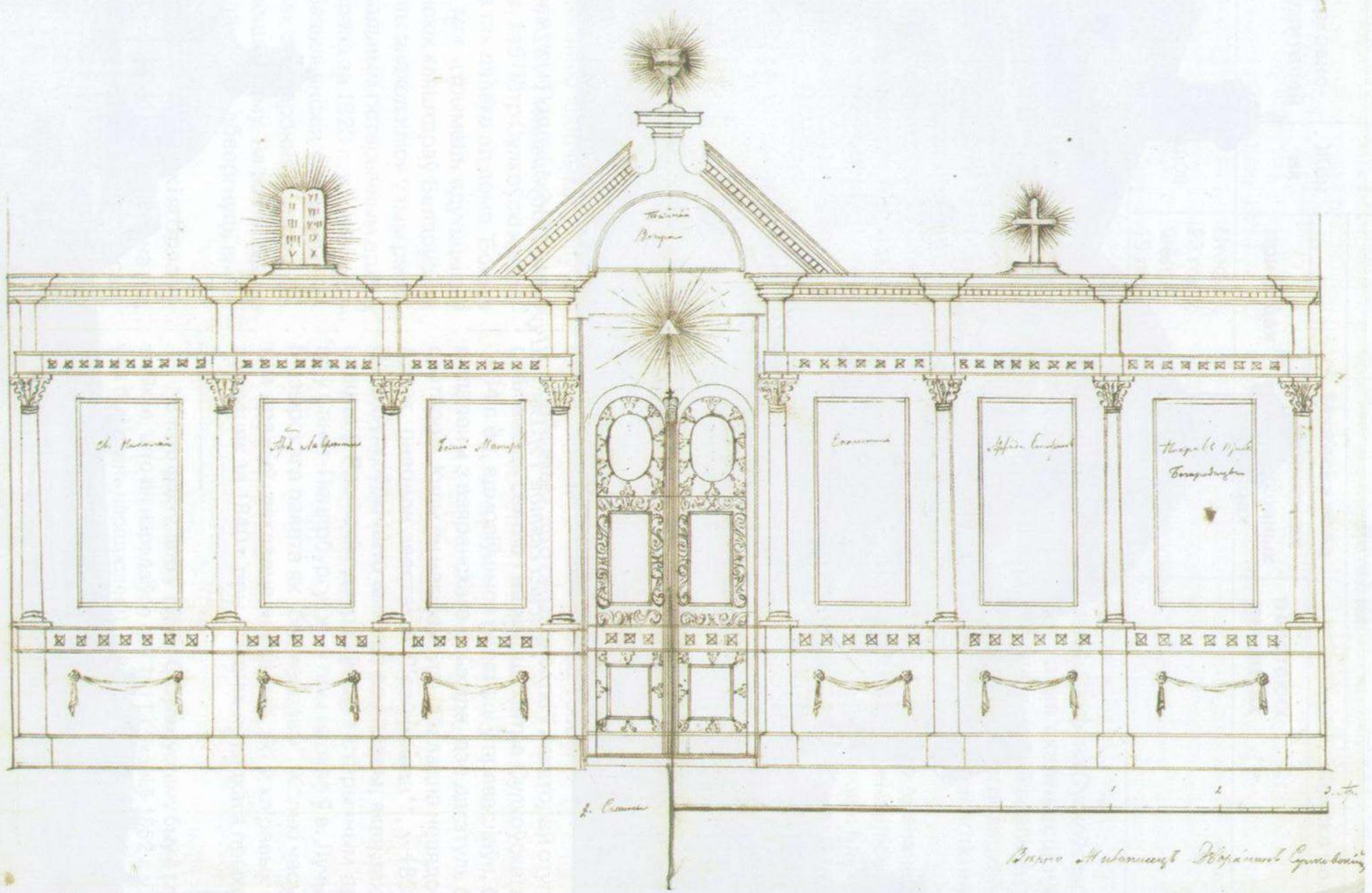
⁴⁹ Там жа. Спр. 28220.

⁵⁰ Славуцья мастакі з Беларусі. Валенцій Ваньковіч / Тэкст, складанне Н.В.Сычова. Мн., 2012. С. 4.

Іканапісец Стэфан Пятровіч Сулкоўскі — невядомае імя ў гісторыі беларускага мастацтва XIX стагоддзя (да матэрыялу Галіны Флікон-Світа)

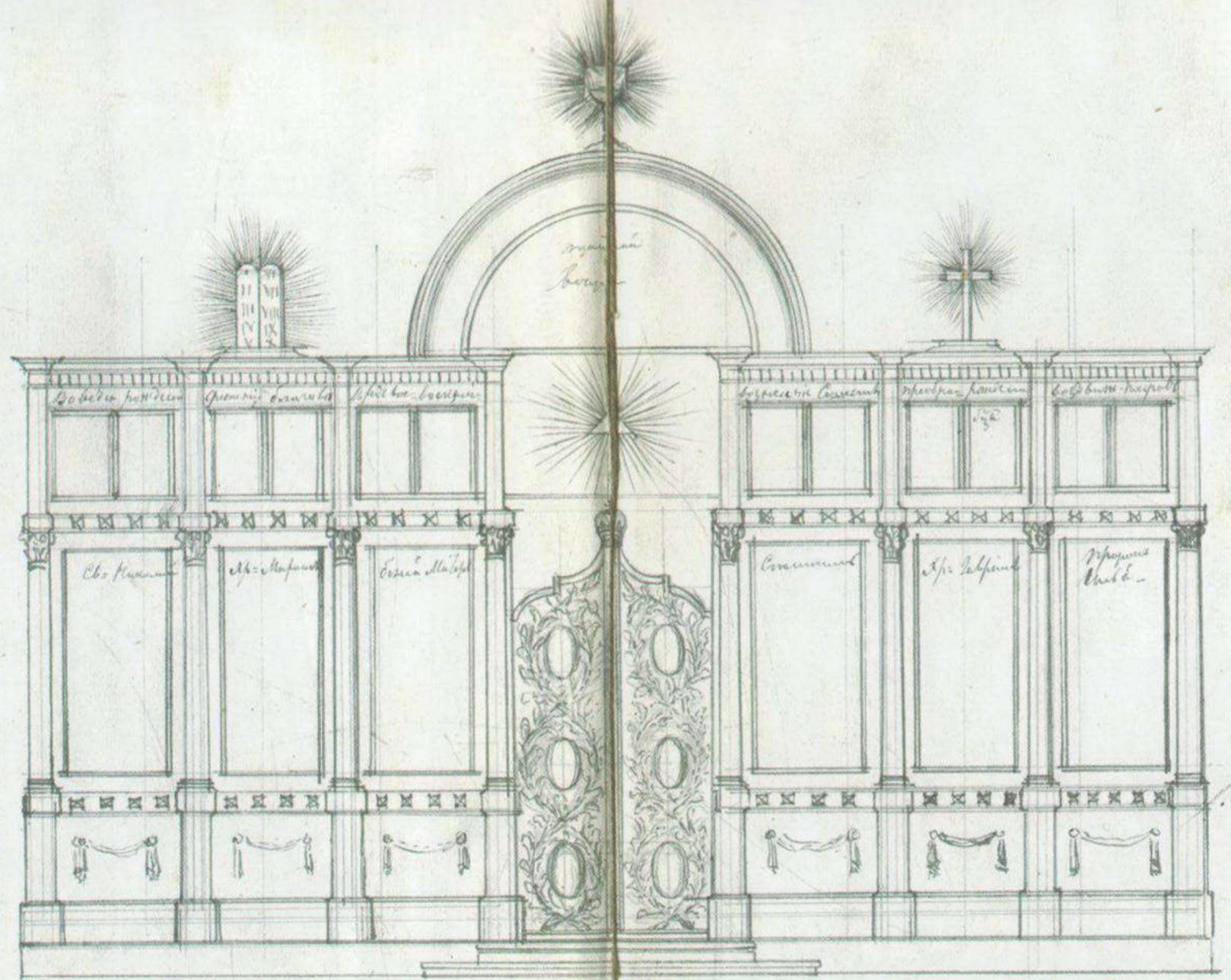
58

Копія з Інтэр'янага Іканастанса, Мінскай Губерніі Пінскага павета, Стахаў Старава, в. Кошув напісана вострым перама Іванам

Малюнак іканастанса, узведзенага ў царкве ваколіцы Стахаў Пінскага павета Мінскай губерні. 1857 г. Аўтар малюнка і выканаўца абразоў для іканастанса С. Сулкоўскі.

Планъ иконостаса Покровскаго и Св. Спаса Вуевича Пинскаго уезда Минской губернии 1858 г. 2. 1858. 2. 1858. 2. 1858. 2.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

С. Сулкоўскі
Сынъ вѣнчанъ

План іканастаса для царквы ў ваколіцы Вуйвічы Пінскага павета Мінскай губерні. 1858 г. Мастак С. Сулкоўскі.